

VLADA CRNE GORE

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

ORGANSKA BILJNA PROIZVODNJA

Vodič za proizvođače

Prof. dr Zoran Jovović
Mr Milica Bučković

VLADA CRNE GORE

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

ORGANSKA BILJNA PROIZVODNJA

Vodič za proizvođače

Prof. dr Zoran Jovović
Mr Milica Bučković

Podgorica, 2026. godine

Sadržaj

1.	UVOD	6
1.1	Značaj donošenja novog Zakona o organskoj proizvodnji	7
1.2	Zašto organska proizvodnja – koristi za proizvođače, potrošače i životnu sredinu	9
2.	PRAVNI OKVIR I OSNOVNI POJMOVI	11
2.1	Ključne izmjene koje donosi Uredba (EU) 2018/848.	11
2.2	Nadležna tijela i kontrolni sistem	12
2.3	Osnovni pojmovi	12
3.	POSTUPAK ULASKA U SISTEM ORGANSKE PROIZVODNJE	15
3.1	Koraci od prijave do sertifikata	15
3.2	Postupak prijave i obaveze subjekta.	17
3.3	Obavezna dokumentacija i evidencije subjekta	18
3.4	Proces kontrole i sertifikacije	21
3.5	Najčešće greške pri ulasku u sistem organske proizvodnje	25
4.	PRELAZNI PERIOD	26
4.1	Definicija i značaj	26
4.2	Dužina trajanja prelaznog perioda	26
4.3	Skraćenje prelaznog perioda (retroaktivno priznavanje)	27
4.4	Plan prelaznog perioda.	28
4.5	Postupanje u prelaznom periodu	28
4.6.	Kontrola i potvrda završetka prelaznog perioda	29
5.	UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM I PLODNOŠĆU.	30
5.1	Analiza i plan poboljšanja plodnosti zemljišta	30
5.2	Vrste organskih đubriva i načini primjene	31
5.3	Opšta pravila primjene inputa	34
5.4	Održavanje strukture zemljišta i plodoređa.	35
5.5	Kontrola erozije i zbijenosti zemljišta	36
6.	SJEME, SADNI MATERIJAL I SADNJA.	36
6.1	Osnovna pravila za biljni reproduktivni materijal	36
6.2	Organski heterogeni materijal	37

6.3	Upotreba konvencionalnog sjemena (izuzeće / derogacija)	39
6.4	Evidencija porijekla sjemena i sadnog materijala.	40
6.5	Postupci sjetve, sadnje i održavanja usjeva	40
7.	PLODORED.	41
8.	UPRAVLJANJE KOROVIMA, ŠETNIM ORGANIZMIMA I BOLESTIMA	45
8.1	Prevenција i plan integrisanog upravljanja	45
8.2	Mehaničke, fizičke i biološke mjere kontrole.	47
8.3	Dozvoljena sredstva za zaštitu bilja	48
8.4	Dokumentovanje upotrebe zaštitnih sredstava	49
8.5	Primjeri dobre prakse u zaštiti bilja.	49
9.	NAVODNJAVANJE I ODRŽAVANJE USJEVA.	50
9.1	Racionalno korišćenje vode.	51
9.2	Izvori vode i zahtjevi kontrole kvaliteta	51
9.3	Održavanje zasada, rezidba i međuredna obrada	52
10.	BERBA, SKLADIŠTENJE I TRANSPORT	53
10.1	Pravila za berbu organskih proizvoda	53
10.2	Odvajanje i identifikacija proizvoda	54
10.3	Uslovi skladištenja i čuvanja proizvoda	54
10.4	Transport i obezbjeđivanje sljedivosti.	55
11.	OZNAČAVANJE PROIZVODA I PROMET	55
11.1	Pravila za označavanje organskih proizvoda	55
11.2	Nacionalni i EU logo	57
11.3	Pravila o prodaji i pakovanju	58
11.4	Postupci u slučaju neusaglašenosti.	59

Predgovor

Organska poljoprivreda u Crnoj Gori posjeduje značajan razvojni potencijal. Ona nije samo povratak tradiciji, već strateški izbor koji obezbjeđuje zdravu hranu, čuva prirodne resurse i gradi prepoznatljiv tržišni identitet zemlje. U savremenim evropskim politikama, organska proizvodnja zauzima centralno mjesto u okviru koncepta održive poljoprivrede i Zelenog plana Evropske unije. Razvoj ovog sektora u Crnoj Gori predstavlja ne samo razvojnu šansu, već i obavezu u procesu evropskih integracija. U godinama koje dolaze, uspjeh crnogorskog agrara biće neodvojiv od naše sposobnosti da se uskladimo sa principima održivosti i najvišim standardima kvaliteta.

*Ovaj **Vodič za organsku biljnu proizvodnju** nastao je iz dubokog uvjerenja da je formalni pravni okvir, oličen u Zakonu i Pravilniku o organskoj biljnoj proizvodnji, potrebno dopuniti praktičnim i operativnim smjernicama za svakog proizvođača. Zakoni postavljaju pravila, ali proizvođači na terenu zaslužuju jasniji i pristupačniji alat koji će im pomoći da ta pravila primijene uspješno i efikasno na svom gazdinstvu.*

Stoga, naša namjera nije bila da samo interpretiramo propise, već da ponudimo praktičan putokaz kroz sve faze kontrole i sertifikacije. Od uspostavljanja detaljnog Plana organske proizvodnje, preko osiguranja plodnosti zemljišta bez hemije, pa sve do striktno kontrole transporta, skladištenja i označavanja proizvoda. Svako poglavlje Vodiča osmišljeno je da razjasni procedure, spriječi najčešće greške i edukuje sve učesnike u lancu organske proizvodnje.

Vodič naglašava ključne vrijednosti organskog sistema: sljedivost, transparentnost, prevenciju i odgovornost. Svaki proizvođač je dužan da obezbijedi potpunu sljedivost i detaljnu evidenciju. To je garancija integriteta organskog proizvoda prema kontrolnim tijelima i, što je najvažnije, prema potrošačima. Fokus je na preventivnom jačanju ekosistema, otpornosti biljaka i održavanju prirodne ravnoteže.

Shodno tome, ovaj vodič predstavlja doprinos izgradnji snažnog i kredibilnog organskog sektora u Crnoj Gori. Nadamo se da će vam služiti kao svakodnevni priručnik i temeljni izvor znanja, osiguravajući da sve mjere i radnje koje budete preduzimali budu u svakom trenutku usklađene sa standardima organske proizvodnje. To će ujedno biti i garancija da vaši proizvodi imaju visok kvalitet, budu zdravstveno bezbjedni i tržišno konkurentni.

Vodič predstavlja stručni i razvojni dokument koji će se periodično dopunjavati i unapređivati u skladu sa novim saznanjima, iskustvima iz prakse i izmjenama zakonodavnog okvira. Za unapređenje njegovog kvaliteta i praktične primjene, sve sugestije, komentari i stručna mišljenja u vezi sa njegovim sadržajem i formom su dobrodošli.

Organska proizvodnja nije samo skup pravila, već sistem vrijednosti koji podrazumijeva odgovoran odnos prema prirodi, društvu i budućim generacijama. Njena uspješna primjena zavisi od znanja, posvećenosti i dosljednosti svakog pojedinačnog proizvođača.

Autori

1. UVOD

Organska poljoprivreda predstavlja jedan od strateških prioriteta razvoja crnogorske poljoprivrede. Iako je to suštinski relativno nov oblik poljoprivrede, tradicija proizvodnje u skladu sa prirodom ima duboke korijene u Crnoj Gori.

Organska proizvodnja nije samo trend, već konkretan odgovor na ključne izazove savremenog društva: klimatske promjene, degradacija zemljišta, gubitak biodiverziteta i sve veća zabrinutost potrošača za zdravljem i kvalitetom hrane. Upravo zato organska proizvodnja, kao sistem održive poljoprivrede, zaslužuje našu punu pažnju i podršku.

Cilj organske proizvodnje jeste da obezbijedi zdravstveno bezbjednu i visokokvalitetnu hranu, proizvedenu u skladu sa prirodnim procesima i principima održivosti. Njeni prioriteti nijesu samo u proizvodnji hrane bez štetnih materija, već i u očuvanju biodiverziteta i ravnoteže ekosistema. Suština organske proizvodnje leži u unapređenju zdravlja i produktivnosti uzajamno zavisnih zajednica, života zemljišta, biljaka, životinja i ljudi. Na taj način, organska proizvodnja ne doprinosi samo zdravijoj ishrani, već i održivom razvoju i zaštiti prirodnih resursa.

Crna Gora raspolaže izuzetnim prirodnim resursima i bogatom tradicijom poljoprivredne proizvodnje koja je u velikoj mjeri usklađena sa principima organske poljoprivrede. Značajan dio postojeće proizvodnje, po svom karakteru i načinu rada, već je blizak organskom konceptu, te ga je potrebno dodatno podržati u procesu prelaska na sertifikovani sistem organske proizvodnje. Upravo ove prednosti čine Crnu Goru naročito pogodnom za razvoj održive, ekološki odgovorne i tržišno konkurentne organske proizvodnje. Poseban značaj organske proizvodnje ogleda se i u njenom potencijalu da generiše dodatnu vrijednost kroz povezivanje sa turizmom, ruralnim razvojem i brendiranjem lokalnih proizvoda, čime se direktno utiče na povećanje prihoda poljoprivrednih gazdinstava.

Danas je organska proizvodnja jedan od najbrže rastućih globalnih trendova u poljoprivredi. Savremene metode uzgoja i sertifikacije ne samo da garantuju zdravstveno bezbjedne i kvalitetne proizvode u skladu sa zakonskim propisima, već i doprinose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznovrsnosti. Time Crna Gora ima priliku da svoje prirodno bogatstvo pretoči u brend - sinonim za čistu prirodu, zdravu hranu i održivu budućnost.

U tom kontekstu, *Pravilnik o organskoj biljnoj proizvodnji* predstavlja važan pravni osnov i nezaobilazni instrument razvoja organske poljoprivrede u Crnoj Gori. Značaj ovog pravilnika se ogleda u jasno definisanom pravnom okviru i preciznim smjernicama koje obuhvataju sve aktere u lancu organske proizvodnje - od proizvođača i prerađivača do kontrolnih tijela i potrošača.

Međutim, pored regulatorne, pravilnik ima i snažnu edukativnu ulogu. On proizvođačima pruža znanje i alate potrebne da naprave iskorak - napuste konvencionalne metode i pređu na održive prakse koje poštuju prirodu. Kroz njega proizvođači uče kako da zaštite biljke prirodnim metodama, kako da očuvaju plodnost zemljišta bez upotrebe vještačkih pesticida i đubriva, te kako da grade poljoprivredu koja je zdrava i za čovjeka i za planetu.

Upravo zato, ovaj Vodič nastaje kao neposredna i praktična interpretacija tih propisa. Njegova svrha je da Pravilnik prevede u operativne korake, pružajući proizvođačima jasne procedure i smjernice za svaku fazu biljne proizvodnje. On nije samo još jedan dokument, već pokretač promjena i putokaz ka budućnosti u kojoj Crna Gora postaje sinonim za čistu prirodu, autentičnost i organsku hranu vrhunskog kvaliteta. On predstavlja jasan korak ka društvu koje čuva resurse i gradi prepoznatljiv identitet na temeljima zdravlja, tradicije i održivosti.

1.1 Značaj donošenja novog Zakona o organskoj proizvodnji

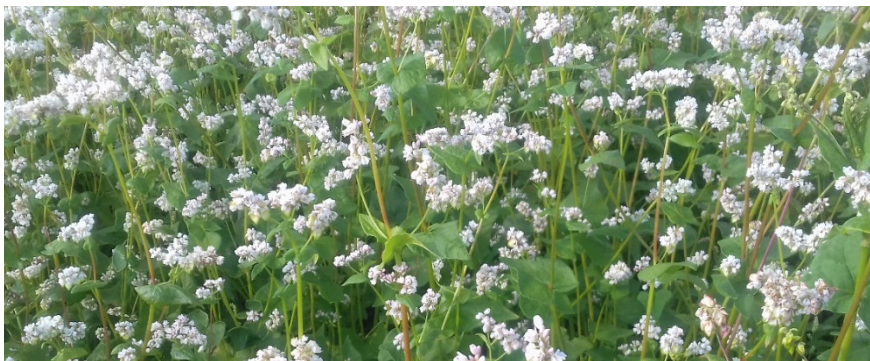
Donošenjem novog Zakona o organskoj proizvodnji pruža se osnov za održivi razvoj sektora organske poljoprivrede u Crnoj Gori. Ovaj zakon obezbjeđuje efikasno funkcionisanje tržišta organskih proizvoda, uspostavlja fer konkurenciju i podstiče rast domaće proizvodnje. Istovremeno, jača povjerenje potrošača, štite njihove interese i promoviše kratke lance snabdijevanja, čime se doprinosi lokalnom razvoju i smanjenju negativnih uticaja na životnu sredinu.

Zakon ima i širi ekološki značaj, jer njegovo sprovođenje direktno doprinosi očuvanju biodiverziteta, zaštiti zemljišta i voda, te smanjenju upotrebe pesticida i drugih štetnih supstanci. Dosljednim poštovanjem opštih i posebnih uslova za organsku proizvodnju moguće je ostvariti sve definisane ciljeve - od jačanja konkurentnosti proizvođača do izgradnje sistema koji garantuje zdravu i bezbjednu hranu.

Pored navedenog, novi zakon precizno uređuje i oblast uvoza, izvoza, sprovođenja službenih kontrola i inspekcijskog nadzora, koji do sada nijesu bili obuhvaćeni u punom obimu. Na taj način, Crna Gora usklađuje svoj sistem organske proizvodnje sa Uredbom (EU) 2018/848, čime se otvara put za veće učešće naših proizvođača na evropskom tržištu i jačanje povjerenja u crnogorsku organsku oznaku. Usklađivanje sa ovom uredbom podrazumijeva i kontinuirano unapređenje nacionalnog kontrolnog sistema, administrativnih kapaciteta i stručnih znanja svih učesnika u sektoru.

1.2 Zašto organska proizvodnja – koristi za proizvođače, potrošače i životnu sredinu

Organska proizvodnja ima dvostruku društvenu ulogu: s jedne strane, odgovara rastućim zahtjevima potrošača za zdravom i bezbjednom hranom, a s druge, doprinosi očuvanju prirodnih resursa, biodiverziteta i dobrobiti životinja. Kao takva, ona predstavlja jedan od ključnih stubova održivog razvoja i važan instrument za očuvanje ruralnih područja i unapređenje kvaliteta života.

Sl. 1 : Lokalna populacija heljde “Golubica”

Sl. 2: Lokalna populacija ječma “Buškat”

Organska proizvodnja u Crnoj Gori - potencijal i značaj

Crna Gora posjeduje povoljne agroekološke uslove, očuvano zemljište, čistu vodu i bogatu tradiciju ekološki prihvatljive proizvodnje. Ovi faktori čine snažan osnov za razvoj organskog sektora koji može istovremeno doprinosti ekonomskom rastu, ekološkoj stabilnosti, ublažavanju klimatskih promjena i unapređenju javnog zdravlja.

Metode organske proizvodnje i sertifikacije, koje garantuju zdravstveno bezbjedne proizvode u skladu sa zakonom, doprinose jačanju konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, ali i očuvanju osjetljive ravnoteže između čovjeka i prirode.

Koristi za životnu sredinu

Organska proizvodnja počiva na principu poštovanja prirodnih procesa, čime se čuva i obnavlja plodnost zemljišta, smanjuje erozija i sprječava zagađenje voda i vazduha. Ograničena upotreba hemijskih sredstava i primjena prirodnih metoda zaštite bilja omogućavaju razvoj zdravijih ekosistema i otpornijih poljoprivrednih površina. Na taj način, organska proizvodnja:

- doprinosi zaštiti životne sredine i klime,
- održava dugoročnu plodnost zemljišta,
- smanjuje zagađenje i rizik od hemijskih ostataka,
- unapređuje dobrobit životinja,
- podstiče očuvanje rijetkih i autohtonih sorti i rasa,
- doprinosi očuvanju biodiverziteta i genetičke raznovrsnosti,
- jača otpornost poljoprivrednih sistema na sušu, bolesti i klimatske promjene.

Fokusiranjem na zdravlje zemljišta i biološku raznolikost, organska poljoprivreda gradi otpornije agroekosisteme i obezbjeđuje dugoročno stabilnije snabdijevanje hranom.

Koristi za proizvođače

Organska proizvodnja donosi ekonomske, edukativne i razvojne prednosti za poljoprivrednike. Proizvođači ostvaruju višu tržišnu vrijednost svojih proizvoda, jer organska hrana postiže značajno veću cijenu u odnosu na konvencionalnu. Sve veća potražnja na domaćem i stranom tržištu otvara nove mogućnosti za izvoz i plasman kroz turizam, restorane i specijalizovane prodavnice.

Pored ekonomske koristi, organska proizvodnja podstiče proizvođače da usvajaju inovativne prakse, povećavaju znanje i sarađuju sa stručnim službama, čime se jača njihova otpornost i samostalnost. Dodatno, dostupni podsticaji i finansijska podrška olakšavaju prelazak na organsku proizvodnju i ublažavaju početne troškove. Istovremeno, treba imati u vidu da organska proizvodnja zahtijeva veći nivo znanja, planiranja i odgovornosti, kao i veću radnu angažovanost u odnosu na konvencionalnu proizvodnju, posebno u početnim fazama prelaska.

Organski proizvodi nastaju kroz strogo kontrolisane i zakonski regulisane procese, uz zabranu upotrebe sintetičkih pesticida, mineralnih đubriva i GMO organizama, te uz strogo ograničenu i kontrolisanu upotrebu aditiva i veterinarskih lijekova u skladu sa važećim propisima. Takav sistem proizvodnje obezbjeđuje visok nivo bezbjednosti, transparentnosti i pouzdano porijeklo proizvoda.

Potrošači sve više prepoznaju vrijednost organske hrane, povezujući je sa svježinom, prirodnim ukusom i kvalitetom. Kupovinom organskih proizvoda oni ne samo da čuvaju svoje zdravlje, već i podržavaju domaće proizvođače, lokalnu ekonomiju i očuvanje životne sredine.

2. PRAVNI OKVIR I OSNOVNI POJMOVI

Zakonski okvir za organsku proizvodnju u Crnoj Gori predstavlja Zakon o organskoj proizvodnji, usvojen 2024. godine („Sl. list CG”, br. 123/2024). Zakon definiše načela organske proizvodnje, opšte i posebne uslove proizvodnje, označavanje i reklamiranje, distribuciju, stavljanje u promet, uvoz i izvoz, sertifikaciju, službene kontrole, kao i druga pitanja od značaja za organsku proizvodnju.

Kao država kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, Crna Gora preuzela je obavezu da uskladi nacionalno zakonodavstvo sa Uredbom (EU) 2018/848, koja postavlja jedinstvena pravila za proizvodnju i stavljanje u promet organskih proizvoda u EU.

2.1 Ključne izmjene koje donosi Uredba (EU) 2018/848

Uredba EU 2018/848 stupila je na snagu 1. januara 2022. godine i donosi značajne promjene u oblasti organske proizvodnje, s ciljem jačanja povjerenja potrošača i da osigura da svi organski proizvodi koji se prodaju u EU budu proizvedeni po istim pravilima. Ključne izmjene su:

1. Proširenje područja primjene

Uređuje proizvode usko povezane s poljoprivredom (so, kvasac, esencijalna ulja, pamuk, vuna), koji prethodno nisu bili regulisani.

2. Usklađivanje pravila za EU i treće zemlje

Umjesto principa ekvivalentnosti, uvodi se sistem usaglašenosti - ista pravila primjenjuju se na proizvođače u državama EU i na uvozne proizvode, čime se osigurava fer tržišna konkurencija.

3. Poboljšanje kontrolnog sistema i prevencija kontaminacije

Stroži sistem kontrole zasnovan na procjeni rizika kroz cijeli lanac snabdijevanja, uz akcenat na mjere predostrožnosti i sljedivost proizvoda. Subjekti su obavezni da spriječe prisustvo neodobrenih supstanci.

4. *Grupna sertifikacija malih poljoprivrednika*

Olakšava se sistem grupne sertifikacije, uz pojačane zahtjeve za inspekciju i kontrolu unutar grupe, posebno za male proizvođače.

5. *Pravila za nove vrste i unapređenje stočarstva*

Uvode se specifična pravila za uzgoj novih vrsta (zečevi, jeleni) i dodatni zahtjevi za živinu.

6. *Pravila za biljni reproduktivni materijal*

Reguliše se upotreba heterogenog materijala i promoviše upotreba sorti prilagođenih klimatskim i lokalnim uslovima.

7. *Ograničenja i zabrane u preradi*

Stroga ograničenja u upotrebi konvencionalnih aroma i potpuna zabrana korišćenja nanomaterijala (materijala sa česticama veličine na nanoskali, najčešće ispod 100 nm).

8. *Sistem službenih kontrola*

Jača se kontrolni sistem na osnovu procjene rizika, uvode strože mjere predostrožnosti i unapređuje sljedivost proizvoda kroz cijeli lanac snabdijevanja.

2.2 Nadležna tijela i kontrolni sistem

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) je nadležni organ državne uprave zadužen za:

- kreiranje i sprovođenje politike u oblasti organske proizvodnje,
- donošenje zakona i podzakonskih akata,
- izdavanje ovlašćenja kontrolnim tijelima,
- nadzor nad sprovođenjem sertifikacije,
- vođenje Registra subjekata u organskoj proizvodnji, i
- administrativno vođenje podataka o organskoj proizvodnji.

Kontrolna tijela, ovlašćena od MPŠV-a, vrše:

- utvrđivanje usaglašenosti sa zahtjevima organske proizvodnje,
- kontrolu i sertifikaciju proizvoda.

Akreditaciono tijelo Crne Gore, u skladu sa standardom MEST EN ISO/IEC 17065, obavlja akreditaciju kontrolnih tijela, što je preduslov za izdavanje ovlašćenja.

Inspekcijski nadzor sprovodi MPŠV preko poljoprivrednih inspektora, inspektora za hranu, graničnih službenih veterinarara i fitosanitarnih inspektora.

Ovlašćene službene laboratorije obavljaju laboratorijske analize i ispitivanja uzoraka, kako tokom sertifikacije i stručne kontrole, tako i tokom službenih inspekcija (fitosanitarne, veterinarske, sanitarne i inspekcije bezbjednosti hrane, uključujući kontrole u uvozu i izvozu).

2.3 Osnovni pojmovi

Organska proizvodnja je proizvodnja proizvoda iz člana 2 stav 1 Zakona o organskoj proizvodnji zasnovana na primjeni metoda organske proizvodnje u svim fazama proizvodnje, prerade i distribucije, kao i proizvodnja proizvoda u prelaznom periodu, u skladu sa ovim zakonom.

Subjekt (operator) je fizičko ili pravno lice odgovorno za sprovođenje ovog zakona u svakoj od faza organske proizvodnje, pripreme i distribucije, a koje se nalaze pod njegovom kontrolom.

Organski proizvod je proizvod koji potiče iz organske proizvodnje i ne odnosi se na proizvod proizveden tokom prelaznog perioda, osim proizvoda lova divljih životinja ili ribolova.

Preventivne mjere su mjere koje subjekti preduzimaju u svakoj fazi proizvodnje, prerade i distribucije radi očuvanja biodiverziteta i kvaliteta zemljišta, sprečavanja i suzbijanja štetnih organizama, kao i mjere koje se preduzimaju radi izbjegavanja negativnih uticaja na životnu sredinu, zdravlje životinja i zdravlje bilja.

Mjere predostrožnosti su mjere koje subjekti preduzimaju u svakoj fazi proizvodnje, prerade i distribucije radi sprečavanja kontaminacije proizvodima ili supstancama koje nijesu odobrene za upotrebu u organskoj proizvodnji kako bi se izbjeglo miješanje organskih proizvoda sa proizvodima koji nijesu iz organske proizvodnje u skladu sa zakonom o organskoj proizvodnji.

Prelazni period je određeni vremenski period potreban za prelazak iz proizvodnje koja nije organska u organsku proizvodnju i u kojem se primjenjuju metode organske proizvodnje u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji.

Proizvod iz prelaznog perioda je proizvod proizveden tokom prelaznog perioda;

Poljoprivredno gazdinstvo su sve proizvodne jedinice pod jedinstvenim sistemom upravljanja za potrebe proizvodnje živih ili neprerađenih poljoprivrednih proizvoda, uključujući proizvode akvakulture i pčelarstva, proizvode iz člana 2 stav 1 ovog zakona, osim eteričnih ulja i kvasaca.

Proizvodna jedinica je poljoprivredno gazdinstvo, uključujući prostore za primarnu proizvodnju, zemljišne parcele, pašnjake, površine na otvorenom, objekte i njihove djelove za smještaj životinja, košnice, ribnjake, sisteme za održavanje i mjesta za uzgoj algi ili životinja akvakulture, uzgojne jedinice, koncesiona područja priobalja ili morskog dna, kao i prostore za skladištenje usjeva, proizvode od tih usjeva, proizvode od algi, proizvode životinjskog porijekla, sirovine, opremu i druge djelove gazdinstva.

Organska proizvodna jedinica je proizvodna jedinica kojom se upravlja u skladu sa zahtjevima u organskoj proizvodnji, osim one u prelaznom periodu.

Proizvodna jedinica u prelaznom periodu je proizvodna jedinica u prelaznom periodu kojom se upravlja u skladu sa zahtjevima u organskoj proizvodnji i koja može uključivati zemljišne parcele ili drugu imovinu za koje prelazni period počinje u različitom vremenskom periodu.

Bilje je živo bilje i biljni djelovi, uključujući svježe voće i povrće, kao i sjeme u skladu sa propisom kojim se uređuju sredstva za zaštitu bilja.

Biljni reproduktivni materijal je bilje i svi njegovi djelovi u bilo kojoj fazi rasta, uključujući sjeme, koji su sposobni za razmnožavanje i namijenjeni proizvodnji čitavih biljaka. To obuhvata: sjeme, materijal za kalemljenje (plemke i podloge), sadnice, rasad, kao i sav drugi vegetativni reproduktivni materijal (npr. sjemenske krtole, lukovice, reznice) koji se koristi za uzgoj biljaka.

Organski heterogeni materijal je grupa bilja u okviru jedne najniže poznate botaničke taksonomske jedinice koja:

- pokazuje zajedničke fenotipske karakteristike;
- se odlikuje visokim nivoom genetske i fenotipske raznolikosti između pojedinih reproduktivnih jedinica, pri čemu je biljna grupa predstavljena materijalom u cjelini, a ne malim brojem jedinica;
- nije sorta u skladu sa propisom kojim se uređuje zaštita biljnih sorti;
- nije mješavina sorti; i
- je proizvedena u skladu sa Zakonom.

Biljna proizvodnja je proizvodnja poljoprivrednih kultura, uključujući sakupljanje divljih biljnih proizvoda u komercijalne svrhe (ljekovito bilje, šumski plodovi i druge samonikle biljne vrste).

Biljni proizvodi su proizvodi biljnog porijekla, neprerađeni ili jednostavno prerađeni (mljevenjem, sušenjem ili presovanjem), osim živog bilja i biljnih dijelova, uključujući svježe voće i povrće, kao i sjeme u skladu sa propisom kojim se uređuju sredstva za zaštitu bilja.

Označavanje je stavljanje slovnih oznaka, riječi, detalja, trgovačke oznake (trade mark), naziva robnih marki, slikovnih prikaza ili simbola koji se odnose na organski proizvod i koji se nalaze na pakovanju odnosno ambalaži, pratećem dokumentu, obavještenju, etiketi, alki ili privesku koje prate organski proizvod ili se odnose na taj proizvod, ili se nalaze kao natpisi na transportnim sredstvima ili putokazima.

Reklamiranje je svako predstavljanje proizvoda javnosti na bilo koji drugi način, osim označavanjem, koje ima za cilj da utiče na oblikovanje stavova, uvjerenja i ponašanja kako bi se direktno ili indirektno promovisala prodaja proizvoda.

Sertifikacija je procedura kojom ovlašćeno kontrolno tijelo, nakon izvršene kontrole, izdaje subjektu sertifikat, kao potvrdu da kontrolisani proizvod, proces ili usluga ispunjavaju sve zahtjeve Zakona o organskoj proizvodnji i pratećih pravilnika za organsku proizvodnju.

Sertifikat je pismeno uverenje (potvrda) koju izdaje kontrolno tijelo kojim se potvrđuje da je organski proizvod proizveden u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji.

Kontrola je svaka aktivnost provjere koju sprovode nadležni organi ili ovlašćena kontrolna tijela, s ciljem utvrđivanja usaglašenosti subjekta i njegovih proizvoda sa propisanim kriterijumima za sertifikaciju organske proizvodnje. Kontrola obuhvata pregled stanja na gazdinstvu, proizvodnih i prerađinskih procesa, prerađivačkih kapaciteta, korišćenih inputa, objekata, opreme i vođenja evidencije.

Uzorkovanje je procedura uzimanja dijela supstanci, materijala ili proizvoda kao reprezentativne cjeline za potrebe ispitivanja/kontrolisanja.

Sljedljivost je mogućnost da se identifikuje porijeklo proizvoda ili proizvodnih serija, procesi i koraci kroz koje je prošao proizvod i lica koja su odgovorna za svaki korak.

Suspenzija sertifikata je postupak privremenog stavljanja van snage dodijeljenog sertifikata, u dijelu ili u cijelosti.

Oduzimanje sertifikata je trajno stavljanje van snage dodijeljenog sertifikata, u cijelosti ili djelimično, kada se utvrdi da subjekt ili proizvod više ne ispunjava zahtjeve Zakona o organskoj proizvodnji.

3. POSTUPAK ULASKA U SISTEM ORGANSKE PROIZVODNJE

3.1 Koraci od prijave do sertifikata

Da bi neki proizvod mogao biti deklarisan kao organski i nositi zvaničnu oznaku (Logo), mora biti sertifikovan i biti predmet procesa kontrole i sertifikacije.

Sertifikacija je procedura kojom ovlašćeno kontrolno tijelo, nakon izvršene kontrole, izdaje subjektu sertifikat, kao potvrdu da kontrolisani proizvod, proces ili usluga ispunjavaju sve zahtjeve Zakona o organskoj proizvodnji i pratećih pravilnika.

Postupak uključivanja subjekta u organsku proizvodnju pokreće se prijavom koju isti podnosi ovlašćenom kontrolnom tijelu.

Prije uključivanja u organsku proizvodnju neophodna je edukacija subjekta o metodama organske proizvodnje koja podrazumijeva i dobro razumijevanje propisa koji regulišu organsku proizvodnju.

Koji su koraci u procesu kontrole i sertifikacije?

1. *Inicijalno informisanje:* Subjekt se informiše o pravilima i propisima, a zatim stupa u kontakt sa ovlašćenim kontrolnim tijelom ili Savjetodavnom službom.
2. *Dostavljanje dokumentacije:* Kontrolno tijelo subjektu dostavlja prijavne formulare i uputstva za vođenje evidencija.
3. *Podnošenje prijave:* Subjekt popunjava i podnosi prijavu (sa svim podacima o parcelama, planu plodoređa i obavezama) kontrolnom tijelu, uz garantovanje tačnosti podataka.
4. *Razmatranje prijave:* Kontrolno tijelo administrativno razmatra kompletnost dokumentacije i ispunjenost uslova za prihvatanje prijave za kontrolu i sertifikaciju.
5. *Zaključivanje Ugovora:* Ukoliko se prihvati zahtjev za kontrolu, kontrolno tijelo i subjekat zaključuju Ugovor o kontroli i sertifikaciji. Potpisivanjem Ugovora zvanično počinje prelazni period, tokom kojeg se subjekat obavezuje da u svakoj fazi proizvodnje primenjuje metode organske proizvodnje i postupa u skladu sa propisima.
6. *Razmatranje i procjena rizika:* Kontrolno tijelo vrši administrativno razmatranje prijave i prvu procjenu rizika radi određivanja učestalosti kontrole i potencijalne potrebe za uzorkovanjem.
7. *Određivanje kontrolora i Inicijalni plan kontrole:* Kontrolno tijelo određuje kontrolora koji će sprovesti kontrolu.

- *Izveštavanje i ocjena usaglašenosti:* Kontrolor sastavlja detaljan izvještaj o sprovedenoj kontroli. Kontrolno tijelo (nezavisno od kontrolora) procjenjuje izvještaj i donosi odluku o usaglašenosti.
- *Donošenje Odluke o sertifikaciji:* Odluka se donosi na osnovu rezultata kontrole i drugih raspoloživih informacija (podataka iz dokumentacije, otklanjanja neusaglašenosti, istorijata statusa). Sertifikaciono tijelo informiše proizvođača o sertifikacionom statusu (organski, u prelaznom periodu, suspendovan, itd.) putem Izvještaja o sertifikaciji.
- *Izdavanje Sertifikata:* U slučaju pozitivne Odluke o sertifikaciji i nakon isteka prelaznog perioda, subjektu se izdaje Sertifikat kojim se potvrđuje da su proizvodi, procesi ili usluge u potpunosti usaglašeni sa propisanim kriterijumima za organsku proizvodnju i da imaju pravo na označavanje organskim logom.

Napomena: U praksi, najviše zastoja u procesu sertifikacije nastaje zbog nepotpune dokumentacije i nedovoljno razrađenog plana proizvodnje, zbog čega se preporučuje konsultacija sa stručnim službama prije podnošenja prijave.

3.2 Postupak prijave i obaveze subjekta

Postupak prijave

Subjekt podnosi prijavu ovlašćenom kontrolnom tijelu u formularima propisanim od strane kontrolnog tijela. U prijavnim formularima subjekt je dužan da navede sveobuhvatne, istinite i tačne podatke o cjelokupnoj proizvodnji, uključujući i dio proizvodnje koji se ne prijavljuje za kontrolu i sertifikaciju.

Napomena: Proizvodnju koja nije prijavljena za postupak kontrole i sertifikacije kontrolno tijelo smatra konvencionalnom, bez obzira na činjenicu da li se u njoj sprovode metode organske proizvodnje.

Za održavanje sertifikacionog statusa i nastavka kontrole, subjekt je obavezan da svake godine, u propisanom roku, podnosi ažuriranu prijavu ovlašćenom kontrolnom tijelu.

Upis u Registar

Nakon dobijanja Izvještaja o kontroli, subjekt je dužan da podnese zahtjev za upis u Registar subjekata organske proizvodnje koji je u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

U Registar subjekata u organskoj proizvodnji mogu se upisati subjekti koji su:

- upisani u registar poljoprivrednih gazdinstava koje vodi organe

državne uprave nadležan za poljoprivredu; i/ili

- upisani u odgovarajuće registre koje vodi organ uprave nadležan za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove; i
- zaključili Ugovor o vršenju kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji.

Upis u Registar obavezan je i za uvoznike, odnosno izvoznike organskih proizvoda u skladu sa zakonom. Način upisa i potrebna dokumentacija za upis u Registar propisana je Pravilnikom o bližem sadržaju, načinu upisa i vođenja registra subjekata u organskoj proizvodnji.

Obaveze subjekta

Nakon zaključenog Ugovora između subjekta i kontrolnog tijela, subjekat je obavezan da primjenjuje metode organske proizvodnje i da proizvodnju obavlja u skladu sa propisima.

Sl. 3: Proces sertifikacije u biljnoj proizvodnji

Obaveze subjekta uključuju:

- dostavljanje kontrolnom tijelu godišnjeg plana proizvodnje, uključujući ažuriranu prijavu i godišnji izvještaj o proizvodnji prethodne godine (površine, prinosi, brojno stanje životinja, pakovanje i deklarisanje proizvoda itd.) početkom svake godine.

- obezbjeđivanje dokaza o sprovođenju metoda organske proizvodnje u kontinuitetu i u svim fazama proizvodnje.

Kontrolno tijelo vrši provjeru proizvodnje (terensku kontrolu) minimum jednom godišnje, pri čemu se učestalost i obim kontrole određuju na osnovu godišnje procjene rizika.

3.3 Obavezna dokumentacija i evidencije subjekta

Vođenje detaljne, tačne i ažurne evidencije je ključna obaveza subjekata u organskoj proizvodnji, jer ona služi kao dokaz usklađenosti sa propisima tokom kontrole. Osnovne evidencije koje subjekat mora voditi grupisane su u sljedeće kategorije:

a) Opšta i pravna dokumentacija gazdinstva

Ova dokumentacija potvrđuje pravni okvir i status subjekta:

- *Mapa parcela*: Detaljna i ažurna karta svih zemljišnih parcela (sa katastarskim brojevima) na kojima se obavlja proizvodnja. Mora sadržati jasno označene granice, površine (ha) i naznaku statusa (organska, u prelaznom periodu ili konvencionalna).
- *Ugovori*: Potpisani Ugovor o kontroli i sertifikaciji sa ovlašćenim kontrolnim tijelom. Takođe, ugovori o zakupu zemljišta/objekata i ugovori o podugovorenim aktivnostima.
- *Sertifikati i Izvještaji*: Svi izdati sertifikati i potvrde o organskom statusu, kao i izvještaji o prethodnim kontrolama (uključujući inspekcijske izvještaje drugih nadležnih organa).
- *Dozvole*: Dozvole/rješenja izdata od nadležnog organa (npr. fitosanitarne dozvole, rješenja za objekte itd.).

b) Evidencija biljne proizvodnje (Knjiga polja)

Ova evidencija mora biti vođena za svaku parcelu pojedinačno i obuhvata:

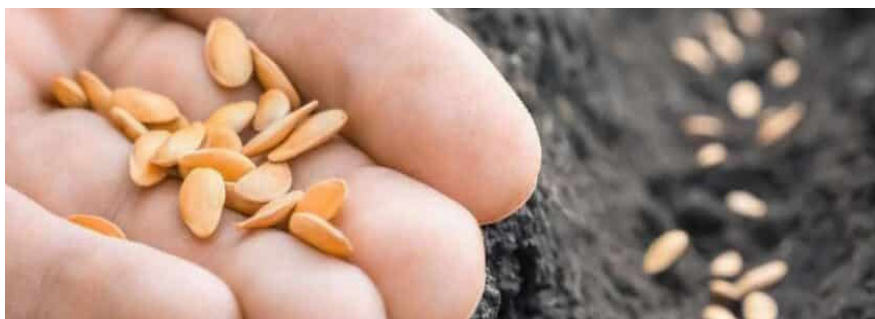
- *Plodored*: Plan i realizacija plodoreda za tekuću i naredne godine.
- *Agrotehničke mjere*: Datumi sjetve/sadnje, obrade i njege zemljišta, navodnjavanja, kao i mjere suzbijanja korova i štetočina (Evidencija o zdravstvenom stanju bilja i primijenjenim mjerama zaštite).
- *Unos inputa*: Detaljna evidencija o svim korišćenim inputima: vrsta, količina i vrijeme upotrebe đubriva, oplemenjivača zemljišta i sredstava za zaštitu bilja, tretirana parcela i primijenjene količine.
- *Sjeme i sadni materijal*: Dokazi (fakture/sertifikati) o porijeklu sjemena/sadnog materijala, sa potvrdom da je organski, ili sa

odobrenjem za korišćenje konvencionalnog materijala (ako je izuzeće odobreno).

- *Žetva i skladištenje*: Datum žetve/berbe i precizna evidencija o ostvarenom prinosu po parceli i mjestu skladištenja (sa jasnom oznakom statusa proizvoda – organski/iz prelaznog perioda/ konvencionalni).

Sl. 4: Oranje

Sl. 5: Sjetva

Sl. 6: Sadnja

c) **Dokazi sljedivosti i prometa robe**

Ova dokumentacija dokazuje kretanje robe u lancu organske proizvodnje:

- *Nabavka inputa*: Dokazi o nabavci svih inputa (fakture) (sjeme, sadni materijal, hrana za životinje, dozvoljena sredstva, itd.).
- *Prodaja proizvoda*: Dokazi o prodaji proizvoda (fakture, otpremnice, ugovori, dnevni zapisi o prodaji krajnjem korisniku).
- *Status/Porijeklo*: Dokazi o porijeklu i statusu inputa/proizvoda (Sertifikati dobavljača, deklaracije).

Osim bilježenja sprovedenih aktivnosti, subjekat je dužan da definiše i dokumentuje preventivne mjere i mjere predostrožnosti. To podrazumijeva konkretne korake za sprečavanje kontaminacije (npr. čišćenje zajedničke mehanizacije, postavljanje barijera prema susjednim konvencionalnim parcelama, odvojeno skladištenje i jasno razdvajanje organskih od neorganskih proizvoda).

3.4 Proces kontrole i sertifikacije

U organskoj proizvodnji kontrola se sprovodi u svim fazama proizvodnje, pripreme i distribucije organskih proizvoda, na osnovu dokumentovane procedure i procjene rizika.

Cilj kontrole je provjera stanja na terenu (primjena preventivnih mjera, pregled parcela, objekata, linija prerade, procesa) i ocjena usaglašenosti proizvodnje sa pravilima organske proizvodnje.

S obzirom na to da kontrola predstavlja provjeru čitavog procesa, a ne samo konačnog proizvoda, subjekat mora obezbijediti dokaze o sprovođenju organskih metoda u kontinuitetu. Zbog navedenog, ključno je da u kontrolisanoj proizvodnji bude uspostavljena potpuna sljedivost na svim nivoima.

Obaveze subjekta tokom kontrole

Swaki učesnik u lancu organske proizvodnje (subjekat, prerađivač, izvoznik, uvoznik itd.) mora biti kontrolisan.

- Subjekt je u obavezi da kontroloru omogućí nesmetanu kontrolu i pristup svim oblastima proizvodnje, uključujući i dio koji nije prijavljen za sertifikaciju, pregled dokumentacije, opreme, lokacija i objekata.
- Ukoliko subjekat obavlja paralelnu (mješovitu) proizvodnju (organsku i konvencionalnu), kontrolno tijelo vrši kontrolu i konvencionalnog dijela, objekata i prostorija, radi provjere efikasnosti mjera razdvajanja i čišćenja.

Vrste kontrola

Kontrolno tijelo sprovodi jednu ili više kontrola godišnje. Učestalost i obim kontrole određuju se prema godišnjem planu kontrola, na osnovu procjene rizika (tab. 1).

Tab. 1: Vrsta, svrha i cilj kontrola

Vrsta kontrole	Svrha i cilj	Ključni fokus	Obaveze kontrolnog tijela
Inicijalna (prva) kontrola	Utvrđivanje nultog stanja na gazdinstvu i ispunjenosti uslova za ulazak u sistem kontrole i sertifikacije. Na osnovu ove kontrole se određuje početak prelaznog perioda.	Istorijat korišćenja parcela, revizija plana proizvodnje i osnovni uslovi.	Sprovodi se jednom, nakon potpisivanja Ugovora.
Redovna (godišnja) kontrola	Održavanje sertifikacionog statusa i temeljna provjera usaglašenosti proizvodnje sa propisima tokom cijele godine.	Provjera dokumentacije, masenog bilansa (Mass balance check*) i stanja na terenu (parcele, objekti, skladišta).	Obavezna, sprovodi se najmanje jedanput godišnje kod 100% subjekata.
Nenajavljena kontrola	Preventivna mjera za provjeru kontinuirane primjene organskih metoda i sprečavanje potencijalnih prevara u sistemu.	Provjera neplaniranih aktivnosti, mjera razdvajanja i sljedivosti.	Mora se sprovesti bez prethodne najave kod najmanje 10% subjekata godišnje.
Dodatna kontrola (Kontrola rizika)	Utvrđivanje činjeničnog stanja i rješavanje potencijalnih neusaglašenosti ili sumnji koje proizlaze iz procjene rizika.	Istraga sumnje na kontaminaciju, kršenje propisa ili problem u masenom bilansu (Mass balance check).	Sprovodi se kod najmanje 10% subjekata godišnje (procenat se povećava po potrebi).

* Maseni bilans (Mass balance check) je ključni dio kontrole, posebno kod subjekata koji se bave preradom, skladištenjem ili trgovinom. Cilj ove mjere je da se ustanovi da li se količina organskih proizvoda koja je ušla u sistem (nabavljena, proizvedena, prerađena) realno poklapa sa količinom koja je izašla iz sistema (prodana, uskladištena, utrošena).

Sl. 7: Postupak kontrole

Sl. 8: Zdravstvena kontrola

Izdavanje Izvještaja i Odluka o Sertifikaciji

Rezultati kontrole evidentiraju se u Izvještaju o kontroli, koji potpisuju kontrolor i subjekt. Potpisom subjekt potvrđuje prijem i obaviještenost o utvrđenim nalazima.

Za svaku utvrđenu neusaglašenost (osim manjih), subjekt je dužan da predloži korektivne mjere, koje kontrolno tijelo ocjenjuje i određuje rokove za sprovođenje.

Rok za sprovođenje korektivnih mjera počinje od dana potpisivanja Izvještaja.

Sertifikacioni sistem i Odluka

Odluka o sertifikaciji donosi se nakon isteka prelaznog perioda, uspješnog otklanjanja svih neusaglašenosti i poštovanja propisanih zahtjeva. Na osnovu te odluke, subjektu se izdaje Sertifikat.

Sertifikat je jedina garancija potrošaču da je organski proizvod proizveden u skladu sa principima organske proizvodnje i da je subjekat kontrolisan.

Sertifikat važi godinu dana od dana izdavanja, uz obavezno sprovođenje godišnje kontrole.

Prekid/Obustava Kontrole i Sertifikacije

Kontrolno tijelo će donijeti odluku o prekidu Ugovora (obustavljanju postupka sertifikacije) u sljedećim slučajevima:

- na zahtjev subjekta;
- u slučaju utvrđivanja ozbiljne neusaglašenosti ili u slučaju ponovljenih manjih neusaglašenosti;
- ako se inicijalnom kontrolom utvrdi da ne postoje osnovni uslovi za ulazak u prelazni period (npr. neodgovarajuća lokacija, neusklađenost zemljišta) i
- u slučaju smrti subjekta ili promjene pravnog statusa, ukoliko se ne podnese zahtjev za preregistraciju/nastavak djelatnosti u propisanom roku.

Oduzimanje i povlačenje sertifikata

Kada se kod već sertifikovanog subjekta utvrde neusaglašenosti, kontrolno tijelo klasifikuje nedostatke prema njihovoj ozbiljnosti i preduzima niz mjera:

- *Manja neusaglašenost:* Ne utiče bitno na integritet organskog proizvoda (npr. manji nedostaci u evidenciji). Subjekt dobija rok za otklanjanje, a sertifikat ostaje na snazi.
- *Ozbiljna neusaglašenost:* Utiče na organski status proizvoda (npr. upotreba nedozvoljenog sredstva, zamjena proizvoda, itd.). Kontrolno tijelo zahtijeva hitne korektivne mjere.

U slučaju ozbiljne neusaglašenosti ili neotklanjanja nepravilnosti u propisanom roku, kontrolno tijelo preduzima sljedeće mjere:

- Privremeno povlačenje/suspenzija sertifikata (do otklanjanja nepravilnosti).
- Trajno oduzimanje sertifikata (u slučaju teških ili ponovljenih kršenja).
- Zabrana stavljanja proizvoda na tržište kao organskog i zabrana korišćenja oznake "organski proizvod".

Detaljan opis sankcija, korektivnih mjera i primjera neusaglašenosti definisani su standardnim procedurama kontrolnih tijela.

3.5 Najčešće greške pri ulasku u sistem organske proizvodnje

Da bi se proces sertifikacije odvijao bez zastoja, neophodno je da subjekti od samog početka ulaska u proces sertifikacije izbjegavaju najčešće administrativne i operativne greške. Najveći broj neusaglašenosti nastaje zbog nepreciznog vođenja evidencije, nepravilnog rukovanja inputima i nedovoljnog razdvajanja proizvodnje.

1. Neadekvatno vođenje evidencije

- *Nedostatak dokaza o istorijatu parcela:* Subjekt ne može priložiti dokaze (račune za pesticide/đubrivo, Knjigu polja iz prethodnog perioda) kojima dokazuje da parcele minimalno tri godine nijesu tretirane nedozvoljenim sredstvima (što je uslov za početak prelaznog perioda).
- *Neprecizna prijava površina:* Prijavljene površine se ne podudaraju sa stvarnim stanjem na terenu ili sa podacima iz katastra/registra gazdinstava.
- *Nedostatak plana prelaznog perioda:* Nedostaje detaljan plan plodoreda i obrade zemljišta tokom trajanja prelaznog perioda.

2. Problem sa paralelnom (mješovitom) proizvodnjom

- *Nedostatak razdvajanja:* Organska, konvencionalna proizvodnja i proizvodnja u prelaznom periodu nijesu jasno i fizički razdvojene (npr. iste mašine se koriste bez odgovarajućeg čišćenja ili je skladište zajedničko).
- *Nedefinisane zaštitne zone:* Nije obezbijedena adekvatna zaštitna zona (zaštitni pojas) između organske parcele i susjedne konvencionalne parcele, čime je organska parcela ugrožena.
- *Neusaglašenost sa pravilima prelaznog perioda:* Neadekvatno razumijevanje pravila koja se primjenjuju na proizvod u prelaznom periodu (npr. prodaja proizvoda iz prelaznog perioda kao organskog proizvoda, što je zabranjeno).

3. Nepravilno korišćenje inputa

- *Nedozvoljena sredstva (Zabranjeni inputi):* Korišćenje nedozvoljenih sredstava za zaštitu bilja ili đubriva koja nisu u skladu sa listom dozvoljenih inputa za organsku proizvodnju.
- *Korišćenje nesertifikovanih inputa (Nedokazano porijeklo):* Korišćenje organskog sjemena ili sadnog materijala bez odgovarajućeg organskog sertifikata.

- *Neodobreno korišćenje konvencionalnog materijala:* Upotreba konvencionalnog sjemena/sadnog materijala bez prethodnog odobrenja kontrolnog tijela.

4. PRELAZNI PERIOD

4.1 Definicija i značaj

Prelazni period (period konverzije) predstavlja vremenski okvir između konvencionalne i organske proizvodnje. Tokom ovog perioda, subjekat se obavezuje da sve faze proizvodnje obavlja striktno u skladu sa metodama organske proizvodnje, kako bi parcela ili životinje stekle organski sertifikat.

Ovaj period je obavezan za sve subjekte koji žele da dobiju sertifikat za organsku proizvodnju i ključan je za uspostavljanje organskog sistema.

Zašto je prelazni period važan?

- *Poboljšanje kvaliteta i bezbjednost hrane:* Omogućava zemljištu da se očisti od ostataka sintetičkih pesticida, herbicida i vještačkih đubriva, čime se obezbjeđuje bezbjednost hrane.
- *Obnova prirodnih procesa:* Poboljšava plodnost zemljišta, mikrobiološku aktivnost i zdravlje biljaka.
- *Osigurava poštovanje standarda:* Garancija da se proizvodnja odvija bez upotrebe zabranjenih supstanci (pesticida, GMO-a, hormona i vještačkih đubriva).
- *Gradi povjerenje potrošača:* Proizvodi koji se dobiju nakon uspješno završenog prelaznog perioda nose oznaku organski, što garantuje njihov kvalitet i porijeklo.

Uspješno upravljanje prelaznim periodom često je presudno za dugoročnu održivost gazdinstva, jer postavlja temelje za stabilnu proizvodnju i budući sertifikovani status.

4.2 Dužina trajanja prelaznog perioda

Dužina trajanja prelaznog perioda uslovljena je vrstom proizvodnje i definisana je zakonom. Kontrolno tijelo zvanično određuje datum početka prelaznog perioda na osnovu prve kontrole i priložene dokumentacije. Dužina trajanja prelaznog perioda za pojedine kulture data je u tab. 2.

Tab. 2: Vrsta kultura i minimalno trajanje prelaznog perioda

Vrsta kulture	Minimalno trajanje prelaznog perioda	Napomena
Jednogodišnje kulture (ratarske, povrtarske)	Najmanje dvije godine (24 mjeseca) prije sjetve organske kulture.	Sertifikat za organski proizvod dobija se u trećoj godini.
Višegodišnje kulture (voćnjaci, vinogradi, maslinjaci, ljekovito bilje)	Najmanje tri godine (36 mjeseci) prije prve žetve ili berbe organskog proizvoda.	Sertifikat za organski proizvod dobija se u četvrtoj godini.
Travnjaci i pašnjaci (krmno bilje)	Najmanje dvije godine prije upotrebe kao organske hrane za životinje.	Primjena organskih pravila je obavezna i na površinama za ishranu životinja.

Izuzeće od prelaznog perioda: Prelazni period se ne određuje za proces sakupljanja divljih biljnih vrsta i prerade organskih proizvoda, kao ni za prirodne površine poput pašnjaka koji se koriste za organsku proizvodnju. Za sakupljanje divljih biljnih vrsta, kao i za korišćenje pašnjaka, sertifikacija je moguća pod uslovom da se na osnovu dokumentacije utvrdi da ta područja u periodu od najmanje tri godine prije korišćenja nijesu bila tretirana nedozvoljenim sredstvima, da su udaljena od mogućih izvora zagađenja i da aktivnosti ne utiču negativno na stabilnost prirodnog staništa i ekosistema.

4.3 Skraćenje prelaznog perioda (retroaktivno priznavanje)

Retroaktivno priznavanje prelaznog perioda je procedura kojom kontrolno tijelo može da prihvati da je subjekat već primjenjivao pravila organske proizvodnje prije potpisivanja Ugovora o kontroli i sertifikaciji. Skraćenje se odobrava samo izuzetno i isključivo na osnovu neoborivih dokaza.

Kontrolno tijelo može skratiti prelazni period ako:

- postoji dokaz da su zemljišne parcele bile prirodne ili poljoprivredne površine koje u periodu od najmanje tri godine prije podnošenja zahtjeva nijesu tretirane proizvodima ili supstancama koje nijesu dozvoljene za upotrebu u organskoj proizvodnji i
- su parcele bile podvrgnute mjerama u skladu sa zakonom kojim se uređuje razvoj poljoprivrede, kojima je obezbijeđeno da se na

tom zemljištu ne koriste proizvodi ili supstance, osim onih koje su dozvoljene za upotrebu u organskoj proizvodnji.

Da bi se ostvarilo retroaktivno priznavanje, subjekat je dužan da dostavi potpune i neosporne dokaze:

- *Detaljne evidencije:* Popunjene Knjige polja za traženi period.
- *Finansijski dokazi:* Računi za kupljene inpute koji dokazuju da nijesu kupovani sintetički proizvodi (npr. samo organska đubriva ili biopesticidi).
- *Zvanični dokumenti:* Potvrde nadležnih savjetodavnih službi, pisane izjave prethodnih vlasnika/korisnika parcele ili analiza zemljišta.

Ograničenje skraćnja: Iako je teorijski moguće priznati cijeli period, kontrolno tijelo procjenjuje rizik od kontaminacije i na osnovu toga donosi konačnu odluku. Međutim, većina kontrolnih tijela zbog rizika odobrava skraćnje do maksimalno jedne godine.

4.4 Plan prelaznog perioda

Plan prelaska je obavezni dokument koji subjekat mora izraditi i dostaviti kontrolnom tijelu kao dio prijave. On predstavlja strategiju prelaska na organske metode proizvodnje i služi za procjenu rizika i odobrenje početka prelaznog perioda.

Plan mora detaljno obuhvatiti sve faze proizvodnje na gazdinstvu tokom prelaznog perioda, a treba da sadrži sljedeće:

- *Opšte informacije:* Detaljan opis proizvodne jedinice, ukupna površina, lokacija parcela i graničenje sa susjednim (konvencionalnim) parcelama, kao i dokaz o istorijatu parcela (podaci o korišćenju sintetičkih sredstava u prethodne 3 godine).
- *Planovi biljne proizvodnje:* Detaljan plan plodoreda (rotacija usjeva) za svaku parcelu, izbor kultura, dokaz da će se koristiti organsko sjeme/sadni materijal, i strategija za održavanje i povećanje plodnosti zemljišta (zeleništvo, đubrenje, organska đubriva, stajnjak).
- *Mjere za sprečavanje kontaminacije:* Mjere za uspostavljanje i održavanje zaštitnih zona (zaštitnih pojava), kao i opis postupaka za čišćenje mašina i odvojeno skladištenje inputa i proizvoda.
- *Korišćenje inputa:* Plan korišćenja isključivo dozvoljenih sredstava za zaštitu bilja i precizna lista svih đubriva i sredstava koja će biti korišćena i mjere prevencije, uz priloženu dokumentaciju o njihovom organskom statusu.

4.5 Postupanje u prelaznom periodu

Ograničenja

Bez obzira što subjekat tokom prelaznog perioda striktno primjenjuje sva organska pravila, status dobijenih proizvoda ostaje ograničen:

- Proizvodi proizvedeni tokom prelaznog perioda ne smiju se označavati, reklamirati niti prodavati kao “organski proizvod”.
- Zabranjena je upotreba organskog logoa na proizvodima iz prelaznog perioda.

Mogućnosti

Proizvodi dobijeni u prelaznom periodu mogu se plasirati na tržište, ali uz posebnu oznaku:

- Prodaja kao konvencionalni proizvod.
- Prodaja sa oznakom prelaznog perioda (proizvod se smije označiti kao “proizvod iz prelaznog perioda” tek nakon što prođe najmanje 12 mjeseci od početka prelaznog perioda).

Postepeno uključivanje i paralelna proizvodnja

- *Postepeno uključivanje:* Čitavo gazdinstvo se ne mora uključiti u sistem odjednom. Subjekt može postepeno uključivati nove parcele u prelazni period.
- *Paralelna proizvodnja:* Za vrijeme prelaznog perioda, subjekt može imati istovremeno konvencionalne parcele, parcele u prelaznom periodu i sertifikovane organske parcele. Obavezno je fizički razdvojiti sve parcele, voditi odvojenu evidenciju za svaku kategoriju i primjenjivati zaštitne pojaseve.

4.6 Kontrola i potvrda završetka prelaznog perioda

Završetak prelaznog perioda podrazumijeva obaveznu finalnu kontrolu kojom se formalno potvrđuje puna usaglašenost proizvodnje sa organskim standardima. Uspješnim okončanjem ovog perioda, subjekat stiče pravo na dobijanje Potvrde o sertifikatu za organski proizvod.

Ključni uslovi za završetak su:

- da je protekao minimalni zakonski rok prelaznog perioda, računajući od datuma koji je kontrolno tijelo zvanično odredilo i
- da je subjekat tokom cijelog perioda kontinuirano i dokumentovano primjenjivao sva pravila organske proizvodnje (dokazano kroz sprovedene kontrole i Knjige polja).

Postupak potvrde (završetka prelaznog perioda) podrazumijeva:

- *Završnu kontrolu:* Kontrolno tijelo sprovodi redovnu godišnju ili posebnu završnu kontrolu.
- *Analizu rizika:* Kontrolor posebno provjerava evidenciju, a u slučaju sumnje, može se uraditi analiza uzoraka zemljišta ili proizvoda.
- *Izdavanje potvrde:* Ukoliko je izvještaj pozitivan i utvrđena je puna usaglašenost, kontrolno tijelo izdaje Potvrdu o sertifikatu za organsku proizvodnju.

Nakon završetka prelaznog perioda kontrolno tijelo izdaje Potvrdu o sertifikatu kojom parcele dobijaju status “Organska parcela”, a proizvodi se mogu slobodno plasirati na tržište i označavati kao “Organski proizvod”, uz obavezno korišćenje organskog logoa.

5. UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM I PLODNOŠĆU

U organskoj biljnoj proizvodnji primjenjuju se načini obrade zemljišta i proizvodne prakse kojima se održava ili povećava sadržaj organskih materija u zemljištu, povećava stabilnost i biodiverzitet zemljišta, te sprečava sabijanje i erozija zemljišta. Zemljište se u organskoj proizvodnji posmatra kao živi sistem, a ne samo kao proizvodni resurs, zbog čega sve mjere upravljanja moraju biti usmjerene na očuvanje njegove biološke ravnoteže.

Plodnost i biološka aktivnost zemljišta održavaju se i povećavaju prvenstveno kroz:

- Primjenu višegodišnjih plodoreda, uključujući leguminoze i ostalo zelenišno đubrivo, kao i upotrebom stajnjaka ili drugog organskog đubriva porijeklom iz organske proizvodnje.
- Upotrebom kratkoročnih usjeva za zelenišno đubrenje i leguminoza, kao i diverzifikacijom biljne proizvodnje (posebno u plastenicima i višegodišnjim usjevima koji nijesu krmno bilje).

Jedan od glavnih ciljeva organske proizvodnje je dugoročno očuvanje plodnosti zemljišta. Neophodno je razumjeti i izbjegavati glavne faktore koji negativno utiču na zdravlje zemljišta:

- iznošenje organske materije (uklanjanjem prinosa sa njive),
- prečesta i neadekvatna obrada zemljišta,
- sabijanje zemljišta (narušavanje vodno-vazdušnog i toplotnog režima),
- smanjenje biološke aktivnosti i biodiverziteta i
- erozija zemljišta.

5.1 Analiza i plan poboljšanja plodnosti zemljišta

Periodična analiza zemljišta je obavezna i služi kao polazna tačka za izradu plana poboljšanja plodnosti. Analiza utvrđuje fizičke, hemijske i biološke karakteristike zemljišta i nivo potrebnih hranljivih materija.

Na osnovu analize i plodoreda, subjekat izrađuje plan za održavanje humusa, poboljšanje strukture zemljišta i nadoknađivanje hranljivih materija, koristeći isključivo dozvoljene organske inpute.

5.2 Vrste organskih đubriva i načini primjene

Prilikom upotrebe đubriva, prioritet se daje zelenišnom đubrivu, korišćenju stajnjaka isključivo iz organske proizvodnje i upotrebi komposta. Samo u slučaju nedovoljne raspoloživosti, mogu se koristiti druga dozvoljena organska đubriva u skladu sa propisima o organskoj proizvodnji.

Kao organska đubriva i oplemenjivači zemljišta mogu se koristiti: stajnjak, kompost, osoka, treset, glistenjak, zelenišno đubrenje, pepeo, biljni rastvori i drugi organski otpad. U biljnoj proizvodnji mogu se koristiti i odgovarajući mikrobiološki preparati.

Stajnjak je najvažnije i najkompletnije organsko đubrivo. Najbolje se koristi u kompostiranom (zrelom) obliku radi smanjenja rizika od unošenja patogena i sjemena korova. Iz higijenskih razloga ne smije se nanositi na zemljište neposredno pred berbu jestivih dijelova biljaka.

Sl. 9: Stajnjak

Topli stajnjaci (konjski, ovčiji) su topliji i sadrže suve materije i pogodniji su za teža i hladna zemljišta. Hladni stajnjaci (goveđi, svinjski) sadrže više vode, sporije se razlažu i kiseli su i pogodniji su za laka zemljišta.

Stajnjak se mora skladištiti na propisno uređenom skladištu (đubrištu) sa dovoljnim kapacitetom, čime se sprečava zagađenje vode. Da bi stajnjak zadržao maksimalnu vrijednost kao đubrivo, važno je pravilno upravljati stajnjakom i procesom razgradnje. Raspadanjem stajnjaka stvaraju se gasovi pa je samim tim neophodno spriječiti stvaranje amonijaka (NH_3), jer to znači značajan gubitak azota (N). To se postiže obezbjeđivanjem dovoljno kiseonika, odnosno redovnim prevrtanjem (aeracijom) stajnjaka.

Kompost predstavlja humusni materijal dobijen kontrolisanom razgradnjom organske materije pod uticajem mikroorganizama. Njegovom primjenom zemljište se obogaćuje organskom materijom koja poboljšava strukturu zemljišta i postepeno otpušta hranljive materije. Kompost se mora proizvoditi od materijala koji potiču isključivo sa organske farme (biljni ostaci, organski stajnjak) ili od dozvoljenih inputa.

Sl. 10: Kompost

Pravilno spravljen kompost (zreo i stabilan) suzbija patogene i stimuliše zdravlje biljaka. Lokacija kompostišta treba da bude u sjenci i zaklonjena od vjetra. Gomila komposta se ne sabija radi aeracije. Proces sazrijevanja obično traje 6 do 12 mjeseci. Za aktiviranje komposta mogu se koristiti biljni ili mikrobiološki preparati.

Korišćenje industrijskog komposta je dozvoljeno samo ako je sertifikovan i dokazano da je napravljen isključivo od dozvoljenih organskih materijala.

Osoka je tečno organsko đubrivo (lako pristupačan azot i kalijum) koje nastaje prikupljanjem tečnog dijela stajnjaka. Mora poticati isključivo od životinja iz organskog uzgoja. Skladišti se na propisno uređenim i vodonepropusnim rezervoarima (osofne jame) radi sprečavanja zagađenja voda. Prije upotrebe se mora razrijediti vodom. Strogo je zabranjeno zalivanje jestivih dijelova

biljaka (povrće, jagodičasto voće) zbog higijenskih razloga.

Zelenišno đubrenje je ključna agrotehnička praksa u organskoj proizvodnji čijom upotrebom se:

- zemljište obogaćuje organskom materijom (izvorom humusa) i hranljivim elementima (posebno azotom, ako se koriste leguminoze),
- direktno poboljšavaju fizičke (struktura, vodni režim), biološke (mikrobiološka aktivnost) i hemijske osobine zemljišta,
- efikasno suzbijaju korovi itd.

Glistenjak je visokokvalitetno đubrivo nastalo preradom organske materije kroz digestivni trakt crvenih kalifornijskih glista. Bogat je stabilnim humusom i lako pristupačnim hranljivim elementima. Značajno poboljšava strukturu zemljišta i podstiče zdravlje korijena. Sirovine za preradu (stajnjak ili biljni ostaci) moraju poticati isključivo iz organske proizvodnje.

Biljna đubrida su vođeni ekstrakti pojedinih biljaka (npr. kopriva, gavez) koji se koriste za đubrenje, poboljšavaju otpornost biljaka i suzbijaju blagi napad štetnih organizama. Dozvoljeni su za primjenu zalivanjem ili folijarno, a materijal treba da potiče sa sopstvenog organskog gazdinstva.

Treset je organska materija nastala razgradnjom biljnih ostataka u uslovima visoke vlažnosti i nedostatka kiseonika. Koristi se prvenstveno kao poboljšivač zemljišta/supstrat. Preporučuje se smanjena upotreba zbog ekološkog uticaja iskopavanja.

Sl. 11: Đubrenje đubrivima mineralnog porijekla koja se nalaze na listi dozvoljenih inputa

Dozvoljeni mineralni inputi (pepeo, kameno brašno) mogu se koristiti samo određena đubrida mineralnog porijekla koja se nalaze na restriktivnoj listi dozvoljenih inputa. Njihova upotreba je dozvoljena samo uz odobrenje kontrolnog tijela, nakon što se analizom zemljišta dokaže nedostatak

tih hranljivih elemenata. Pepeo mora poticati isključivo od neobrađenog (prirodnog) drveta. Strogo je zabranjeno korišćenje pepela od tretiranog, farbanog ili lakiranog drveta. Kameno brašno predstavlja prah dobijen mljevenjem prirodnog kamena koji poboljšava strukturu i mikrobiološku aktivnost.

5.3 Opšta pravila primjene inputa

Subjekti smiju koristiti isključivo ona đubriva, oplemenjivače zemljišta i poboljšivače koji su Zakona o organskoj proizvodnji dozvoljeni za upotrebu. Zabranjena je upotreba mineralnih azotnih đubriva.

Ukupna količina stajskog đubriva koja se koristi u organskoj proizvodnji ne smije godišnje preći 170 kg azota po hektaru upotrebljene poljoprivredne površine i odnosi se na primjenu stajnjaka, suvog stajnjaka, dehidriranog živinskog stajnjaka i kompostiranog životinjskog izmeta, uključujući živinski stajnjak, kompostirani stajnjak i tečni životinjski izmet (jedno uslovno grlo proizvede približno 85 kg azota godišnje).

U biljnoj proizvodnji mogu se koristiti odgovarajući mikrobiološki preparati za poboljšanje cjelokupnog stanja zemljišta ili dostupnosti hranljivih materija u zemljištu ili u usjevima. Takođe, dozvoljena je upotreba biodinamičkih preparata.

Subjekti su dužni da vode evidenciju o vremenu upotrebe, vrsti i količini upotrijebljenih đubriva i oplemenjivača, uključujući datum ili datume upotrebe svakog proizvoda, njihov naziv, primijenjenu količinu, kao i podatke o usjevu i parceli na kojoj su primijenjeni.

5.4 Održavanje strukture zemljišta i plodoreda

Održavanje optimalne fizičke i biološke strukture zemljišta ključno je za dugoročnu plodnost i održivost organske proizvodnje. To se postiže primjenom agrotehničkih mjera koje minimiziraju degradaciju i maksimiziraju biološku aktivnost. Poboljšanje strukture i biološke aktivnosti zemljišta najbolje se postiže primjenom zelenišnog đubrenja. Ovom agrotehničkom mjerom zemljište se obogaćuje organskom materijom i hranljivim elementima (posebno azotom, ako se koriste leguminoze), poboljšavaju fizičke i biološke osobine zemljišta, suzbijaju korovi i zemljište štiti od erozije. Za ovu namjenu koriste se leguminoze (djeteline, grašak, grahorica) koje fiksiraju azot i neleguminozne biljke (raž, ovas, facelija). Kao veoma efikasna praksa pokazala se usijavanje zelenišnog đubriva kao međukulture, koje se nakon skidanja glavnog usjeva zaorava.

Organskim principima se nastoji smanjiti negativn uticaj obrade na strukturu zemljišta, kao i spriječiti sabijanje. Zbog toga se u organskoj proizvodnji preporučuje minimalna i plitka obrada zemljišta kad god je to moguće, jer

se na taj način sprječava ubrzani gubitak organske materije, čuva prirodna mikroflora i fauna zemljišta (npr. gliste), što direktno doprinosi očuvanju i poboljšanju njegove strukture.

Sl. 12: Plodored

Plodored predstavlja osnovni alat za održavanje plodnosti, suzbijanje bolesti i štetočina, i očuvanje biološke aktivnosti zemljišta. Uspostavljanje i primjena pravilno isplaniranog plodoreda je obavezna. Plodored mora uključivati leguminoze i/ili zeleni dubrenje. Njegovom primjenom se sprečava zamor zemljišta, osigurava balans hraniva i smanjuje pojava bolesti i štetnih organizama bez upotrebe hemijskih sredstava.

5.5 Kontrola erozije i zbijenosti zemljišta

Preventivne mjere za očuvanje zemljišta od fizičke degradacije (erozije i zbijenosti) su obavezne na organskom gazdinstvu.

Erozija predstavlja ispiranje plodnog sloja zemljišta i mora se aktivno sprječavati, posebno na nagnutim terenima. Da bi se spriječila ova pojava subjekat je dužan da primjenjuje mjere za njeno sprječavanje, kao što su terasiranje, gajenje pokrovnih usjeva tokom perioda kada parcela nije pod glavnim usjevom i međuredno zatravljivanje. Na taj način se na parceli čuva najplodniji dio zemljišta (humus) i istovremeno sprječava da hraniva i čestice zemljišta zagađuju površinske i podzemne vode.

Zbijenost zemljišta narušava njegovu strukturu, sprječava rast korijenja i otežava aeraciju, zbog čega se mora aktivno izbjegavati. Zbijanje zemljišta izbjegava se ograničenom upotrebom teške mehanizacije, naročito kada je zemljište previše vlažno. Ukoliko, uprkos preventivnim mjerama, dođe do zbijenosti, dozvoljeno je primijeniti ciljane mehaničke korekcije, kao što je

upotreba podrivača, u svrhu poboljšanja drenaže i aeracije. Međutim, ove korektivne mjere moraju biti striktno ograničene i primjenjuju se samo tamo gdje je to neophodno.

6. SJEME, SADNI MATERIJAL I SADNJA

6.1 Osnovna pravila za biljni reproduktivni materijal

U organskoj biljnoj proizvodnji, važe sljedeća pravila za biljni reproduktivni materijal:

- Za proizvodnju bilja i biljnih proizvoda koristi se isključivo organski biljni reproduktivni materijal.
- Da bi se obezbijedio organski biljni reproduktivni materijal, matična biljka (ili druge biljke namijenjene za proizvodnju) mora biti proizvedena u organskim uslovima najmanje jednu generaciju, odnosno za višegodišnje usjeve najmanje tokom dvije vegetacione sezone.
- Prilikom odabira organskog biljnog reproduktivnog materijala subjekti daju prednost onom organskom reproduktivnom materijalu koji je pogodan za organsku proizvodnju (visoki genetski potencijal, otpornost, prilagođenost lokalnim agroekološkim uslovima).
- Aktivnosti organskog oplemenjivanja moraju se obavljati u organskim uslovima i moraju biti usmjerene na povećanje genetske raznovrsnosti, oslanjati se na prirodnu reproduktivnu sposobnost i unapređenje agronomskih osobina.
- Sve metode razmnožavanja, osim kulture meristema moraju se sprovoditi u okviru sertifikovanog organskog upravljanja iz razloga što sam proces ne utiče na organski status finalne biljke niti stvara rizik od kontaminacije:

6.2 Organski heterogeni materijal

Organska regulativa prepoznaje i podstiče upotrebu genetski raznovrsnog materijala, tj. organskog heterogenog materijala. **Organski heterogeni materijal** predstavlja populaciju bilja unutar iste vrste koja se odlikuje **visokim stepenom genetske raznovrsnosti**. Za razliku od sorti, heterogeni materijal nije homogen i stabilan, već je mješavina genetski različitih jedinki.

Pod biljnim heterogenim materijalom podrazumijevaju se:

- stare sorte ili populacije koje su se vijekovima uzgajale u određenom geografskom području i koje su se prirodnom selekcijom adaptirale

na lokalne klimatske i zemljišne uslove (iako neke stare sorte mogu biti uniformne, one koje su se spontano ukrštale i prilagođavale na lokalnom nivou često se smatraju dobrim početnim materijalom za razvoj biljnog heterogenog materijala),

- evolutivne populacije (stvaraju se namjerno u okviru organskog oplemenjivanja miješanjem velikog broja genetski različitih roditelja) i
- kompozitne ukrštene populacije (vještački stvorene populacije nastale ukrštanjem različitih sorti ili genotipova i koje imaju namjerno visok nivo genetske heterogenosti, što im omogućava da budu robusnije i prilagodljivije organskim sistemima).

Korišćenjem ovog materijala poboljšava se otpornost usjeva na promjenljive klimatske uslove i lokalne bolesti, čime se direktno smanjuje potreba za primjenom sredstava za zaštitu bilja.

Sl. 13: Organski heterogeni materijal

Sl. 14: Lokalna populacija kukuruza "Jarik žuti"

Sl. 15: Lokalna populacija spelte "Krupnik"

U organskoj proizvodnji treba podsticati subjekte da koriste biljni reproduktivni materijal dobijen sa sopstvenog poljoprivrednog gazdinstva, radi veće upotrebe genetičkih resursa prilagođenih na posebne uslove organske proizvodnje, ne dovodeći u pitanje primjenu posebnih propisa koji uređuju zaštitu biljnih sorti i listu poljoprivrednih usjeva na koju se odnosi ograničenje oplemenjivačkog prava.

Prilikom odabira biljnog reproduktivnog materijala, subjekti daju prednost organskom materijalu porijeklom iz organskog heterogenog materijala pogodnom za organsku proizvodnju.

6.3 Upotreba konvencionalnog sjemena (izuzeće / derogacija)

Upotreba biljnog reproduktivnog materijala koji nije iz organske proizvodnje predstavlja izuzetak (derogaciju) od osnovnog pravila i dozvoljena je samo pod strogo definisanim uslovima, uz prethodno odobrenje kontrolnog tijela.

Subjekat smije koristiti konvencionalno sjeme ili sadni materijal samo ako je dokazano da organski biljni reproduktivni materijal nije dostupan. Izuzeće se odobrava samo u slučajevima kada:

- tražena vrsta ili sorta nije uvrštena u zvaničnu nacionalnu bazu podataka o organskom sjemenu i sadnom materijalu,
- tražena vrsta ili sorta jeste uvrštena, ali nije dostupna u dovoljnim količinama ili željenog kvaliteta (npr. iz fitosanitarnih razloga),
- je došlo do kašnjenja sjetve ili sadnje usljed viših sila, npr. nepovoljnih vremenskih prilika ili nepredviđenih bolesti (kada se rok za sjetvu/sadnju približi ili je zbog više sile već prošlo vrijeme optimalnih rokova, proizvođač nema vremena za dugotrajnu potragu za organskim materijalom pa u tom slučaju dozvoljava se upotreba konvencionalnog sjemena, kako bi se spriječila potpuna propast sezone i ekonomska šteta) i
- konvencionalno sjeme ili sadni materijal nije tretirano sredstvima za zaštitu bilja (pesticidima) koja nisu dozvoljena u organskoj proizvodnji.

U slučaju dokazanog nedostatka organskih sadnica, izuzetno se mogu koristiti i sadnice proizvedene u prelaznom periodu, pod uslovom da su u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji. Izuzeće se odobrava ako su ispunjeni sljedeći uslovi uzgoja:

- sadnice su proizvedene od sjemena iz prelaznog perioda koje je dobijeno od biljke uzgajane na parceli za koju je završen prelazni period od najmanje 12 mjeseci.
- uzgoj je obavljen na organskoj zemljišnoj parceli, na parceli u

prelaznom periodu, ili u kontejnerima (uz poštovanje zakonskih izuzeća).

U takvim slučajevima subjekat mora zatražiti odobrenje od kontrolnog tijela prije sjetve ili sadnje. Uz Zahtjev za izuzeće prilaže dokaz da je provjerio zvaničnu bazu podataka i utvrdio nedostupnost organskog materijala. Odobrenje se izdaje za svaku sezonu posebno, a količine su propisane od strane Ministarstva. Ne odobrava se upotreba konvencionalnih sadnica za vrste čiji se ciklus uzgoja od presađivanja do prve berbe završava u jednoj sezoni.

6.4 Evidencija porijekla sjemena i sadnog materijala

Puna sljedivost biljnog reproduktivnog materijala je obavezna i podliježe redovnoj provjeri od strane kontrolnog tijela.

Subjekt je dužan da čuva sve račune, fakture i prateće sertifikate (etikete) za kupljeno sjeme i sadni materijal.

Dokumentacija mora jasno dokazivati status materijala (organski, heterogeni, konvencionalni sa odobrenjem).

Podaci se unose u Plan organske proizvodnje i uključuju: vrstu i sortu, količinu, datum sjetve/sadnje i broj parcele na kojoj je materijal iskorišćen.

6.5 Postupci sjetve, sadnje i održavanja usjeva

Nakon odabira ili dobijanja odobrenja za biljni reproduktivni materijal, subjekat je dužan da primijeni agrotehničke mjere koje optimizuju razvoj usjeva i istovremeno poštuju principe očuvanja resursa.

Prilikom odabira biljnog reproduktivnog materijala, subjekti daju prednost autohtonim i lokalno prilagođenim sortama koje su prirodno otporne na bolesti.

Sjetva i sadnja se sprovode u optimalnom agrotehničkom roku i gustini. Pravilna gustina obezbjeđuje prirodnu otpornost usjeva i konkurentnost u odnosu na korove.

Rasad za sopstvene potrebe mora biti proizveden na organskoj parceli ili u supstratu koji se sastoji isključivo od dozvoljenih organskih komponenti.

Navodnjavanje se mora sprovoditi racionalno (očuvanje vodnih resursa, sprječavanje zaslanjivanja), a upotreba mehanizacije mora biti usaglašena sa principima minimalne obrade.

7. PLODORED

Plodored predstavlja sistem vremenske i prostorne smjene usjeva koji obuhvata niz agrotehničkih i organizaciono ekonomskih mjera sa ciljem racionalnog iskorišćavanja zemljišta. To je glavna preventivna mjera u organskoj proizvodnji i obavezuje subjekte da poštuju sljedeće principe, u cilju postizanja ekološke ravnoteže i održavanja plodnosti zemljišta:

- obavezno uključivanje leguminoza (mahunarki) i ostalog zelenišnog đubriva radi fiksacije atmosferskog azota i povećanja sadržaja organske materije,
- smjenjivanje usjeva iz različitih botaničkih porodica da bi se spriječilo nagomilavanje specifičnih patogena i štetočina u zemljištu,
- period između gajenja usjeva iz iste botaničke porodice na istoj parceli mora biti što duži (preporučuje se najmanje 3–4 sezone pauze za osjetljive kulture),
- uključivanje usjeva sa dubokim i plitkim korijenovim sistemom (kao i kultura koje proizvode malu i veliku biomasu korijena) radi poboljšanja strukture i aeracije zemljišta na različitim dubinama,
- smjenjivanje usjeva različitih agrotehničkih zahtjeva (npr. okopavina sa intenzivnom obradom, gustih strnjina i pokrovnih usjeva) u cilju kontrole i smanjenja zakorovljenosti,
- mijenjati kulture koje fiksiraju azot iz atmosfere (leguminoze) sa onima koje ga intenzivno troše,
- mijenjati prolječne i jesenje (jare i ozime) kulture jer se time postiže bolja kontrola korova i optimizuje raspored rada tokom godine, itd.

Plodored mora biti koncipiran tako da obezbijedi kontinuiranu pokrivenost zemljišta živom vegetacijom što je duže moguće tokom godine (pokrovni usjevi), kako bi se spriječilo ispiranje nutrijenata.

Iako je jedno vrijeme bio neopravdano zapostavljen, plodoredu se danas sve više daje na značaju, jer je proizvodna praksa, uprkos svim savremenim mjerama i dostignućima, dokazala da on ima svoju vrijednost i mjesto u savremenoj proizvodnji.

Sve veći interes za organsku proizvodnju, daje plodoredu dodatnu vrijednost, jer zajedno sa sistemima đubrenja i obrade zemljišta, on predstavlja stub organskog ratarenja.

Pored svih prednosti, plodored ima i svoje nedostatke, koji se ogledaju u smanjenoj mogućnosti uzgoja najrentabilnijeg proizvoda, otežana je specijalizacija gazdinstva za proizvodnju jedne ili manjeg broja kultura, a

često i sužen izbor kultura u određenim okolnostima (plavni tereni, nagib, visoka nadmorska visina). I pored svojih brojnih nedostataka još uvijek je bolji od monokulture.

Primjeri plodoreda

Plodored treba planirati na najmanje četiri godine, vodeći računa da bude fleksibilan i prilagođen specifičnostima gazdinstva i lokalnoj klimi. Primjeri plodoreda u jednogodišnjim usjevima dati su u tab. 3.

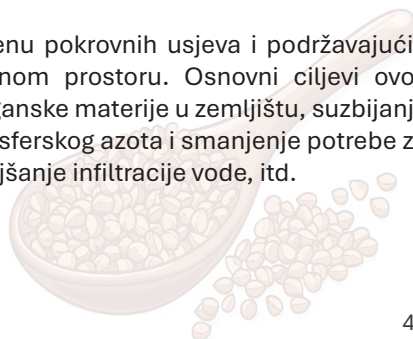
Tab. 3: Primjer četvoropoljnog plodoreda u jednogodišnjim usjevima

God.	Grupa usjeva	Funkcija u plodoredu	Primjeri
1	Okopavine (visokozahtjevne)	Visoka obrada, dobra kontrola korova, koriste azot fiksiran prethodne godine	Krompir, kukuruz, povrtarske kulture
2	Strnjine/ Žitarice (srednje zahtjevne)	Konzervacija zemljišta, niža obrada, "čišćenje" parcele	Pšenica, ječam, ovas
3	Leguminoze (azotofiksatori)	Obnavljanje plodnosti, fiksacija azota, poboljšanje strukture	Djetelina, lucerka, grašak, soja
4	Pokrovni usjev / Zelenišno đubrivo	Poboljšanje strukture, povećanje organske materije, prekidanje ciklusa bolesti	Uljana repica, heljda, vika

U povrtarskoj proizvodnji treba izbjegavati uzastopno uzgajanje na istoj parceli kultura iz iste botaničke porodice, jer iste porodice (npr. krompir, paradajz i plavi patlidžan) najčešće imaju iste neprijatelje (insekte i bolesti).

Višegodišnji zasadi (voćnjaci, vinogradi i maslinjaci) predstavljaju specifičan izazov jer primarna kultura ostaje na parceli više godina, što onemogućava klasičnu rotaciju. U ovim sistemima, plodored se primjenjuje kroz upravljanje zemljištem između redova.

Plodored se ovdje ostvaruje kroz smjenu pokrovnih usjeva i podržavajućih kultura koje se uzgajaju u međurednom prostoru. Osnovni ciljevi ovog plodoreda su: očuvanje i povećanje organske materije u zemljištu, suzbijanje korova (konkurencijom), fiksacija atmosferskog azota i smanjenje potrebe za đubrenjem, sprečavanje erozije i poboljšanje infiltracije vode, itd.

Sl. 16: *Proizvodnja jabuka po principima organske poljoprivrede*

Najbolje je kada subjekat rotira tri glavne grupe pokrovnih usjeva na godišnjem ili dvogodišnjem nivou, umjesto da koristi monokulturu trava (poput stalnog travnjaka). Primjeri ovakvih plodoreda dati su u tab. 4.

Tab. 4: Primjer četvoropoljnog plodoreda u višegodišnjim zasadima (pokrovni usjevi)

Grupa podržavajuće kulture	Primjeri usjeva	Glavna funkcija
Leguminoze	Crvena djetelina, grahorica, grašak	Primarna azotofiksacija, formiranje humusa, poboljšanje strukture
Žitarice/Trave	Raž, ovas, ječam (kao zimski pokrov), visoke trave	Mehaničko suzbijanje korova, velika biomasa, zaštita od erozije
Mješavine	Mješavine leguminoza i trava (npr. djetelina i raž)	Višestruka korist – simultana azotofiksacija i zaštita zemljišta

U višegodišnjim zasadima malčovanje se smatra ključnom mjerom za očuvanje fizičkih i hemijskih osobina zemljišta. Za malčovanje se koriste isključivo prirodni materijali ili biorazgradive folije: sijeno, slama (često najbolji izbor), strugotina drveta ili usitnjena kora. Malč mehanički sprječava rast korova, zadržava i čuva vlažnost zemljišta, održava povoljan temperaturni režim i pospješuje biološku aktivnost.

Sl. 17: Malčovanje slamom

Pokrovni usjevi aktivno usvajaju hraniva (posebno azot) koja bi se inače izgubila ispiranjem van sezone glavne kulture. Djeluju kao “živi malč” koji fizički štiti zemljište od direktnog uticaja kiše i vjetra, sprječavajući eroziju. Njihov korijenov sistem probija zbijene slojeve, poboljšavajući strukturu i vodno-vazdušni režim zemljišta. Kada se zaoru, obezbjeđuju značajnu količinu organske materije i hraniva za naredne kulture. Mogu se zaoravati (kao zelenišno đubrivo) ili kositi (malčovanje). Malčovanje je često bolje rješenje jer pokošena masa štiti zemljište od isušivanja i hrani površinski sloj. Najbolje je kada se dio međurednog prostora pokosi/malčuje, a dio pusti da raste radi održavanja biološke raznolikosti.

Sl. 18: Primjeri plodoreda u brdsko-planinskom području Crne Gore

8. UPRAVLJANJE KOROVIMA, ŠTETNIM ORGANIZMIMA I BOLESTIMA

8.1 Prevencija i plan integrisanog upravljanja

U organskoj proizvodnji, zaštita bilja je primarno zasnovana na principima prevencije i održavanja ekološke ravnoteže. Uspješno upravljanje ovim problemima ključno je za postizanje visokog kvaliteta, uz striktnu zabranu rutinske upotrebe sintetičkih pesticida.

Zaštita se mora bazirati isključivo na ekološkim principima i preventivnim mjerama, a aktivno suzbijanje dozvoljeno je tek kada je to neophodno za očuvanje usjeva i pod uslovom da se ne naruši prirodna ravnoteža ekosistema.

Tokom proizvodnje subjekti su dužni da primjenjuju sve dostupne preventivne mjere koje jačaju otpornost biljaka i stvaraju nepovoljne uslove za razvoj štetnih organizama:

- pravilna upotreba plodoreda, izbor zdravog sadnog materijala, te pravovremeno i temeljno uklanjanje bolesnih biljnih ostataka najvažnije su mjere za prekidanje životnih ciklusa štetočina i bolesti koje se prenose zemljištem,
- odabir autohtonih, lokalno prilagođenih sorti i onih koje su prirodno otporne ili tolerantne na lokalne bolesti i štetočine,
- održavanje visoke plodnosti i biološke aktivnosti zemljišta (primjenom organske materije, komposta i đubrenja) direktno povećava opštu vitalnost i otpornost biljaka na stres,
- obezbjeđivanje uslova za privlačenje i zadržavanje prirodnih neprijatelja štetnih organizama (npr. sadnja živica, rubnih kultura, očuvanje prirodnih staništa unutar gazdinstva itd.).
- redovni obilazak parcela i praćenje usjeva u cilju ranog otkrivanja simptoma bolesti ili pojave štetočina, što omogućava blagovremenu reakciju minimalnim mjerama,
- korišćenje čiste opreme itd.

Plan integrisanog upravljanja

Svaki subjekat je dužan da izradi vlastiti plan organske proizvodnje. U planu moraju biti jasno definisane sve preventivne, mehaničke i biološke mjere.

Upotreba dozvoljenih sredstava treba da bude posljednje rješenje. Aktivno suzbijanje, odnosno upotreba sredstava za zaštitu bilja, dozvoljena je samo kada su pragovi štetnosti (ekonomski pragovi) dostignuti i kada su ekonomski ciljevi ugroženi, nakon što su sve preventivne metode primijenjene bez efekta.

Sl. 19: *Biološke metode kontrole štetnih organizama*

Ukoliko preventivne mjere nisu dovoljne, subjekat mora primijeniti fizičke, mehaničke i biološke metode kontrole, kao prioritet u odnosu na primjenu bilo kakvih sredstava. Hijerarhija mjera u organskoj proizvodnji uvijek mora slijediti redoslijed: preventivne mjere → mehaničke i biološke metode → dozvoljena sredstva, pri čemu se svako odstupanje mora jasno obrazložiti i dokumentovati.

8.2 Mehaničke, fizičke i biološke mjere kontrole

Ove metode služe za direktno suzbijanje ili fizičko sprječavanje razvoja štetnih organizama. Najefikasnije metode mehaničke i fizičke kontrole u organskoj proizvodnji su:

- *Mehanička obrada*: primjena kultivacije, okopavanja i drljanja za uništavanje korova, uz poštovanje principa minimalne obrade zemljišta,
- *Ručno uklanjanje i košenje*: ručno plijevljenje i košenje korova prije formiranja sjemena je ključno za sprječavanje širenja na parceli,
- *Malčovanje*: upotreba organskog materijala (slama, sijeno) ili biorazgradivih folija za fizičko sprječavanje nicanja korova,
- *Solarizacija i termička kontrola*: solarizacija (zastiranje zemljišta providnom folijom u ljeto) ili termički procesi (npr. plitka obrada parom) za uništavanje sjemena korova i patogena,
- *Fizičke barijere*: upotreba mreža ili agrotekstila, kao i postavljanje ljepljivih ploča i feromonskih zamki isključivo za praćenje i masovno hvatanje štetočina,
- *Navodnjavanje prije sjetve*: iskoristiti navodnjavanje za provociranje ranog nicanja korova, a zatim ih plitkom obradom uništiti, dajući usjevu prednost itd.

Sl. 20: Ručno uklanjanje korova (plijevljenje)

Biološka kontrola se zasniva na principu očuvanja i iskorišćavanja prirodne ravnoteže ekosistema, koristeći žive organizme i prirodne procese za suzbijanje štetnih organizama i bolesti:

- *Korišćenje prirodnih neprijatelja*: plansko puštanje ili aktivno stvaranje uslova za privlačenje i zadržavanje korisnih insekata (npr. bubamare, parazitske osice) za trajnu prirodnu kontrolu štetočina,
- *Biološki preparati*: korišćenje preparata na bazi mikroorganizama (npr. *Bacillus thuringiensis* za gusjenice) ili biljnih ekstrakata koji su dozvoljeni u organskoj proizvodnji i
- *Alelopatski odnosi*: upotreba alelopatskih odnosa i uspostavljanje zaštitnih pojaseva biljaka koje prirodno odbijaju štetočine.

8.3 Dozvoljena sredstva za zaštitu bilja

Subjektat smije koristiti samo one proizvode i supstance koji su odobreni za upotrebu u organskoj proizvodnji u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji i koji se nalaze na zvaničnoj Listi dozvoljenih proizvoda i supstanci za upotrebu u organskoj proizvodnji.

Proizvodi i supstance za zaštitu bilja odobravaju se za upotrebu samo ako:

- su neophodni za kontrolu štetnih organizama i za njih nijesu dostupne druge biološke, fizičke ili uzgojne alternative ili druge efikasne prakse upravljanja i

- su proizvodi i supstance biljnog, životinjskog, mikrobiološkog ili mineralnog porijekla ili su porijeklom od algi.

Upotreba sintetičkih sredstava i proizvoda koji nijesu identični svom prirodnom obliku dozvoljena je izuzetno samo ako uslovi za njihovu upotrebu isključuju bilo kakav direktan kontakt sa jestivim biljnim djelovima.

8.4 Dokumentovanje upotrebe zaštitnih sredstava

Vođenje tačne i ažurne evidencije svih primijenjenih mjera zaštite bilja je zakonska obaveza svakog subjekta. Kontrolna tijela detaljno provjeravaju ovu evidenciju kako bi potvrdila dosljednu primjenu Planova integrisanog upravljanja.

Obavezna evidencija uključuje:

- datum i mjesto (parcela) na kojem je uočena pojava bolesti, štetočine ili korova,
- evidenciju o tome koje su preventivne, mehaničke i biološke mjere primijenjene prije donošenja odluke o upotrebi sredstva,
- zabilješke o konsultaciji sa savjetodavnom službom ili kontrolnim tijelom i
- detaljnu evidenciju o svakom tretmanu dozvoljenim sredstvom, koja obavezno sadrži: naziv sredstva i aktivne supstance, kulturu i površinu na kojoj je tretman izvršen, korišćenu količinu (dozu) po jedinici površine, datum i vrijeme primjene, naziv štetnog organizma/ bolesti i datum isteka karence u skladu sa uputstvom.

8.5 Primjeri dobre prakse u zaštiti bilja

Osim ispunjavanja zakonskih minimuma, preporučuje se primjena sljedećih primjera dobre prakse kako bi se sistem organske proizvodnje učinio otpornijim i efikasnijim:

- *Poboljšanje biodiverziteta*: sadnja medonosnih biljaka, rubnih kultura (živica) ili formiranje cvjetnih traka za privlačenje i trajno zadržavanje prirodnih predatora (korisnih insekata).
- *Biostimulacija*: redovna primjena prirodnih biostimulatora (npr. ekstrakt algi, huminske kiseline) za jačanje korijenovog sistema, poboljšanje usvajanja hraniva i povećanje opšte vitalnosti.
- *Folijarno đubrenje*: upotreba folijarnog đubrenja (npr. čajevi od koprive ili rastvori dozvoljenih mikroelemenata) za brzo jačanje otpornosti lista u stresnim fazama razvoja.
- *Sanitacija opreme*: temeljno pranje i dezinfekcija mašina, alata i

transportnih sredstava nakon rada na zaraženoj parceli, čime se sprečava prenos patogena na zdrave parcele.

- *Upravljanje ostacima*: umjesto zaoravanja bolesnih biljnih ostataka, preporučuje se kompostiranje na visokim temperaturama ili spaljivanje (ako je dozvoljeno) radi potpunog uništavanja patogena.

Sl. 21: Primjena tečnog organskog đubriva

Sl. 22: Folijarno đubrenje

9. NAVODNJAVANJE I ODRŽAVANJE USJEVA

Upravljanje vodnim resursima i redovno održavanje zasada su kritični elementi održavanja zdravlja usjeva i ekološke ravnoteže na gazdinstvu.

Sl. 23: Navodnjavanje

9.1 Racionalno korišćenje vode

Racionalno korišćenje vodnih resursa temeljni je princip organske proizvodnje. Voda se smatra dragocjenim resursom i njeno korišćenje mora biti planirano tako da se osigura održivost i spriječi degradacija zemljišta.

Subjekat u organskoj proizvodnji je dužan da poštuje sljedeće principe:

- *Racionalnost i očuvanje*: navodnjavanje se mora sprovoditi racionalno, uz obavezno poštovanje principa očuvanja vodnih resursa.
- *Prevenција degradacije*: subjekat je dužan da primjenjuje metode navodnjavanja koje sprečavaju zaslanjivanje i zamočvarivanje zemljišta.
- *Efikasne metode*: prednost se daje efikasnim metodama koje smanjuju gubitak vode, kao što su sistemi za navodnjavanje kap po kap i sistemi koji omogućavaju preciznu kontrolu količine isporučene vode.
- *Usklađenost*: vrijeme, količina i način navodnjavanja moraju biti usklađeni s tačnim potrebama kultura, fazom razvoja biljke i meteorološkim uslovima.

9.2 Izvori vode i zahtjevi kontrole kvaliteta

Kvalitet vode je izuzetno važan za organsku proizvodnju kako bi se izbjegla kontaminacija usjeva i zemljišta.

Voda koja se koristi za navodnjavanje mora poticati iz kontrolisanih i poznatih

izvora (bunari, akumulacije, rijeke), a subjekat mora imati informacije o potencijalnim rizicima zagađenja.

Ukoliko postoji sumnja na zagađenje (posebno u blizini industrijskih zona ili intenzivne konvencionalne poljoprivrede), kontrolno tijelo može zahtijevati analizu kvaliteta vode kako bi se osigurala njena usklađenost s organskim standardima.

9.3 Održavanje zasada, rezidba i međuredna obrada

Održavanje usjeva mora podržavati zdravlje biljke i cjelokupnu ekološku ravnotežu gazdinstva, a ostvaruje se putem sljedećih ključnih operacija i principa:

- *Međuredna obrada*: koristi se primarno za kontrolu korova (kao zamjena za herbicide) i poboljšanje aeracije (prozračnosti) površinskog sloja zemljišta.
- *Obrada zemljišta*: primjenjuje se u skladu sa principima minimalne obrade, kako bi se spriječilo zbijanje dubljih slojeva i narušavanje biološke aktivnosti zemljišta.
- *Rezidba*: sprovodi se u skladu s biološkim potrebama biljne vrste, radi optimizacije rodnosti, poboljšanja ventilacije krošnje i održavanja zdravlja biljaka.
- *Upotreba materijala*: materijal od rezidbe (grančice, lišće) treba ostaviti u zasadu ili ga koristiti za kompostiranje ili kao organski malč.

Sl. 24: Kompostiranje

10. BERBA, SKLADIŠTENJE I TRANSPORT

Integritet organskog proizvoda mora biti očuvan u svim fazama nakon žetve/berbe. Osnovni cilj je da se spriječi miješanje (zamjena) i kontaminacija organskih proizvoda sa konvencionalnim proizvodima i supstancama.

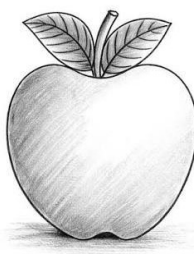

Sl. 25: Transport

10.1 Pravila za berbu organskih proizvoda

Pravilno sprovođenje berbe i žetve je prvi korak u lancu sljedivosti i zaštite organskog statusa, a sprovodi se prema sljedećim ključnim pravilima:

- *Vremenska i prostorna odvojenost*: berba/žetva i sakupljanje organskih i konvencionalnih proizvoda moraju biti obavljani odvojeno u vremenu ili prostoru.
- *Oprema i sanitacija*: oprema koja se koristi za berbu/žetvu mora biti detaljno očišćena i dezinfikovana prije upotrebe za organske proizvode, ukoliko je prethodno korišćena za konvencionalnu proizvodnju.
- *Preventivne mjere*: subjekat je dužan da preduzme sve mjere predostrožnosti kako bi se spriječilo miješanje proizvoda i kontaminacija nedozvoljenim sredstvima (pesticidima).
- *Zaštita u polju*: svi proizvodi koji se sakupljaju ili čuvaju na polju moraju biti zaštićeni od kontaminacije do momenta prevoza u skladište.

Sl. 26: Berba

10.2 Odvajanje i identifikacija proizvoda

Fizičko razdvajanje organskih i konvencionalnih proizvoda je obavezno u svim fazama nakon berbe, sve do stavljanja na tržište.

Ne smije se dozvoliti nikakav kontakt organskih proizvoda sa konvencionalnim proizvodima, a organski proizvodi moraju biti jasno identifikovani i označeni u svakom trenutku.

10.3 Uslovi skladištenja i čuvanja proizvoda

Skladišni prostori moraju biti projektovani i organizovani tako da spriječe miješanje ili zamjenu organskih proizvoda.

Organski proizvodi (sirovine i prerađevine) moraju se skladištiti odvojeno od konvencionalnih proizvoda, odnosno na posebnom mjestu koje je jasno odvojeno ili označeno.

Subjekat je dužan da vodi evidenciju o čišćenju skladišnog prostora prije stavljanja organskih proizvoda.

Svaki uskladišteni proizvod mora biti jasno označen i sa pratećom dokumentacijom koja dokazuje sljedivost (npr. datum berbe/žetve, identifikacioni broj serije, parcela).

Subjekti su dužni da spriječe miješanje organskih proizvoda sa proizvodima koji nijesu iz organske proizvodnje i da obezbijede jasnu identifikaciju svih organskih proizvoda, uključujući i one iz prelaznog perioda.

Prilikom prijema organskih inputa (sjeme, đubrivo), subjekat je dužan da provjeri integritet pakovanja i prisustvo sertifikata dobavljača. Svaka sumnja u status robe mora se odmah prijaviti kontrolnom tijelu prije nego se roba uskladišti.

10.4 Transport i obezbjeđivanje sljedivosti

Subjekat je obavezan da obezbijedi potpunu sljedivost proizvoda u svakom trenutku, od polja do isporuke krajnjem kupcu. Transport proizvoda se vrši u uslovima koji sprečavaju miješanje ili kontaminaciju proizvoda.

Organski proizvodi se prevoze u odgovarajućem pakovanju, kontejnerima ili vozilima koja su zatvorena, na način da se sadržaj ne može zamijeniti bez oštećenja pečata i etikete.

Oznake moraju obavezno sadržati:

- ime i adresa, odnosno naziv i sjedište proizvođača, kao i vlasnika ili prodavca proizvoda, ako nijesu istovremeno proizvođači,
- naziv organskog proizvoda sa navodom organski proizvod,
- naziv, odnosno broj koda kontrolnog tijela koje vrši kontrolu i
- identifikaciona oznaka serije kojom se omogućava sljedljivost serije sa evidencijama proizvođača.

Subjekat je dužan da vodi evidenciju o kupcima i količinama (fakture, otpremnice) kako bi se osigurala sljedivost proizvoda u svakom trenutku.

Poseban rizik u ovoj fazi predstavlja gubitak organskog statusa usljed neadekvatnog rukovanja proizvodima, zbog čega se mjere sljedivosti i razdvajanja smatraju jednako važnim kao i sama proizvodnja.

11. OZNAČAVANJE PROIZVODA I PROMET

Tržišni integritet organske proizvodnje zasnovan je na striktnim pravilima označavanja i stavljanja proizvoda u promet. Pravilno označavanje osigurava povjerenje potrošača i garantuje sljedivost proizvoda.

11.1 Pravila za označavanje organskih proizvoda

Pravo na korišćenje organskih naziva striktno je regulisano Zakonom o organskoj proizvodnji. Izrazi “*organski*”, “*ekološki*”, “*biološki*” ili njihove skraćenice kao što su “*bio*” ili “*eko*”, sami ili u kombinaciji mogu se koristiti za označavanje i reklamiranje organskih proizvoda samo ako su proizvod, njegovi sastojci ili upotrijebljeni materijali organskog porijekla proizvedeni u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji.

Ovi izrazi se ne smiju koristiti kao trgovačka marka, žig, naziv privrednih subjekata, niti kao prakse koje se koriste u označavanju ili reklamiranju, a koje potrošača ili korisnika dovode u zabludu, na način da sugeriraju da su proizvod ili njegovi sastojci proizvedeni u skladu sa ovim zakonom.

Kada se na proizvodu navode izrazi koji upućuju na organski status, na ambalaži ili etiketi moraju se naći sljedeći podaci:

- kontrolni broj i naziv kontrolnog tijela koje je kontrolisalo taj proizvod u okviru proizvodnje ili pripreme i
- u slučaju upakovane hrane na ambalaži mora da bude naveden i nacionalni znak Crne Gore za organsku proizvodnju (logo), osim ako zakonom nije drugačije definisano.

Sl. 27: Kontrola gotovih proizvoda u skladištu

Subjektat stiče pravo pozivanja na sertifikaciju i označavanje proizvoda tek nakon dobijanja Sertifikata o organskoj proizvodnji od strane kontrolnog tijela.

Logo mora biti u istom vidnom polju s navođenjem mjesta uzgoja poljoprivrednih sirovina, u jednom od sljedećih oblika:

- 1) *“uzgajano u MNE”*, ako je sirovina poljoprivrednog porijekla uzgajana u Crnoj Gori; ili
- 2) *“uzgajano van MNE”* ako je sirovina poljoprivrednog porijekla uzgajana van Crne Gore; ili
- 3) *“uzgajano u MNE/van MNE”* ako je dio sirovina poljoprivrednog porijekla uzgajana u Crnoj Gori, a dio van Crne Gore.

Oznake “u MNE”, ili “van MNE” navode se na istaknutom mjestu tako da su lako uočljive, jasno čitljive i neizbrisive po boji, veličini i tipu slova, ali ne smiju biti uočljivije od naziva proizvoda

11.2 Nacionalni i EU logo

Upotreba loga direktno povezuje proizvod sa provjerenim i sertifikovanim sistemom kontrole.

Logo “Crnogorski organski proizvod”

Na organskom proizvodu obavezna je upotreba loga “Crnogorski organski proizvod”, dok se na proizvodima iz prelaznog perioda ne smije postavljati.

Sl. 28: Izgled Loga “Crnogorski organski proizvod”

Logo Crne Gore se koristi za označavanje, reklamiranje i prezentaciju proizvoda koji ispunjavaju zakonske uslove i služi za lakše prepoznavanje proizvoda.

Pozivanje na sertifikaciju predstavlja isticanje podataka o sertifikaciji na sertifikovanim proizvodima i/ili reklamnom materijalu.

Samo proizvodi koji se nalaze na Listi sertifikovanih proizvoda kod kontrolnog tijela mogu se označiti kao organski ili proizvodi iz prelaznog perioda.

Subjekt se ne smije pozivati na sertifikaciju i koristiti oznake na prerađenom proizvodu ili promotivnom materijalu ako proces prerade nije u sistemu kontrole organske proizvodnje, bez obzira na činjenicu što je sirovina sertifikovana.

EU Logo

Upotreba standardizovanog logotipa EU (zeleni list) je obavezna za upakovane proizvode proizvedene u EU ili u zemljama koje primjenjuju te propise.

Pored EU logoa, u istom vizuelnom polju mora se nalaziti i kodna oznaka kontrolnog tijela koje je izvršilo kontrolu, kao i naznaka mjesta porijekla poljoprivrednih sirovina (npr. *Poljoprivreda EU* kada su sirovine uzgojene u Uniji, *Poljoprivreda van EU* kada su sirovine uzgojene u trećoj zemlji, *Poljoprivreda EU/van EU* kada sirovine dolaze iz kombinacije obje regije).

Sl. 29. Izgled EU Logo

11.3 Pravila o prodaji i pakovanju

Da bi se bilje i biljni proizvodi mogli prodavati i označavati kao organski, neophodno je da se pravila organske proizvodnje primjenjuju na parcelama tokom cijelog propisanog prelaznog perioda.

Biljni proizvodi proizvedeni tokom prelaznog perioda ne mogu se prodavati s oznakom “organski proizvod”.

Prodaja prerađenih proizvoda od sirovine iz prelaznog perioda nije dozvoljena.

Proizvodi iz prelaznog perioda mogu se prodavati samo kao neprerađene biljne sirovine (npr. zрно, svježe voće) uz oznaku “*proizvod iz prelaznog perioda*” nakon što je prošlo najmanje 12 mjeseci od zvaničnog početka primjene organskih metoda i ulaska u sistem kontrole, ili kao konvencionalni proizvod.

Ukoliko subjekat ima paralelnu proizvodnju, strogo je zabranjeno prodavati organski proizvod na isti način kao konvencionalni. Prodaja se mora vršiti isključivo iz odvojenih, jasno označenih skladišta, a transport mora imati osiguranu sljedivost koja isključuje svaku mogućnost miješanja serija.

Materijali za pakovanje (ambalaža) moraju biti sigurni i ne smiju ugroziti organski status proizvoda. Preporučuje se da upakovani proizvodi budu zapečaćeni na način koji onemogućava zamjenu sadržaja.

Prilikom direktne prodaje neupakovanih organskih proizvoda (npr. na pijaci), prodavac je dužan da obezbijedi fizičko odvajanje organskih proizvoda od konvencionalnih. Na mjestu prodaje moraju biti izloženi Sertifikat i kodna oznaka kontrolnog tijela na vidnom mjestu.

11.4 Postupci u slučaju neusaglašenosti

Neusaglašenost predstavlja svako odstupanje od pravila organske proizvodnje. Subjekat je dužan da sarađuje sa kontrolnim tijelom i preduzme hitne korektivne mjere.

U slučaju sumnje ili utvrđene neusaglašenosti (npr. pogrešno označavanje, miješanje proizvoda, sumnja na upotrebu nedozvoljenog sredstva), subjekat je obavezan da:

- odmah bez odlaganja, obavijesti kontrolno tijelo o sumnji na neusklađenost,
- identifikuje i izdvoji cjelokupnu partiju proizvoda koji je predmet neusaglašenosti i
- predloži i preduzme korektivne mjere koje naloži kontrolno tijelo u dogovorenom roku.

Kontrolno tijelo nalaže da se te mjere preduzmu, nakon što ih je pregledalo, odobrilo i utvrdilo da su adekvatne za rješavanje neusaglašenosti.

Kontrolno tijelo u zavisnosti od težine neusaglašenosti primjenjuje sljedeće mjere:

- ako se utvrdi neusaglašenost u označavanju, nalaže subjektu da odmah ukloni ili promijeni sporne oznake prije stavljanja proizvoda u promet,
- u slučajevima ozbiljne neusaglašenosti može naložiti obustavu prometa i prodaje spornog proizvoda,
- ukoliko utvrdi namjerno ili ponovljeno kršenje pravila, privremeno ili trajno oduzima organski status cijeloj partiji proizvoda, određenoj parceli ili cijelom subjektu i nalaže prodaju kao konvencionalnog proizvoda i
- može naložiti da se sporni proizvodi skladište odvojeno dok se ne utvrdi njihov konačni status.

Dosljedna primjena pravila označavanja predstavlja ključni element izgradnje povjerenja potrošača i dugoročnog razvoja tržišta organskih proizvoda.

ORGANSKA BILJNA PROIZVODNJA

Vodič za proizvođače

Izdavač: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Autori: prof. dr Zoran Jovović i mr Milica Bučković

Štampa: Copy Center DOO

Tiraž: [300 komada]

CIP – Каталогизација у публикацији

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN: 978-86-85799-26-6

COBISS.CG-ID: 39213828

Ovaj Vodič za organsku biljnu proizvodnju rezultat je aktivnosti Stalne Radne Grupe za Regionalni Ruralni Razvoj (SWG), u okviru projekta „Dijalog poljoprivredne politike Njemačka – Zapadni Balkan“.

Neke fotografije u ovom vodiču su, u cilju boljeg razumijevanja, obrazovanja ili pojašnjenja, preuzete sa različitih veb-sajtova pod uslovima fer korišćenja i bez namjere da ugroze autorska prava.

ISBN 978-86-85799-26-6

